

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Evropská migrační politika
Jsou přechodná období potřebná?

Vypracovala: Bc. Lucie Redlová

Vedoucí: RNDr. Miron Tegze, CSc.

Akademický rok: 2006/2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 11. 1. 2007

Za vedení při práci, cenné rady a pomoc chci poděkovat mému konzultantovi
RNDr. Mironovi Tegzemu.

ABSTRAKT

Práce se zabývá opodstatněností použití přechodných období na volný pohyb pracovníků v případě tzv. „Východního“ rozšíření. Analýza dopadu rozšíření na pracovní trhy původních členských států naznačuje, že migrace za prací není tak velká, jak se očekávalo. Ke stejným závěrům došly i studie založené na ekonometrických modelech či průzkumech veřejného mínění. V práci shrnu teoretické přístupy k migraci a migrační pohyby v Evropě v historii. V další části přiblížím společnou migrační politiku Evropské unie. Další kapitoly se zabývají rozšířením – zkušenostmi z minulých rozšíření (vstup Řecka, Portugalska a Španělska), Východním rozšířením i nedávným vstupem Rumunska a Bulharska do Unie.

ABSTRACT

The paper examines if the transition period restricting free movement of labour is necessary in the case of „Eastern“ enlargement. Analysis of the impact of enlargement on labour markets of original states indicates that labour migration has not expected volume. Studies based on econometric models or opinion polls suggest the same conclusions. I will provide the summary of theoretical approaches to migration and of migration movements in Europe in the past. Then I will summarize common migration policy of European Union. Next chapters deal with the enlargement – the past enlargement experiences (Greece, Portugal and Spain), Eastern enlargement and also recent entry of Romania and Bulgaria.

Teze diplomové práce:

Evropská migrační politika: Jsou přechodná období potřebná?

Bc. Lucie Redlová

IES FSV UK,

Evropská ekonomická integrace a hospodářská politika

Téma:

Popis migrační politiky Evropské unie – historické shrnutí, proměny této politiky během druhé poloviny dvacátého století. Existuje vůbec společná imigrační politika EU? Vliv rozšíření EU na migraci (případy Španělska a Portugalska) – je strach původních členů z nových oprávněných? Hrozí vpád levné pracovní síly na pracovní trhy původních zemí? Zabrání tomu zákaz volného pobytu pracovníků během přechodných období? Můžeme se pokusit formulovat první zkušenosti s migrací po rozšíření o "EU+10"? Můžeme se pokusit odhadnout vývoj po vstupu Rumunska a Bulharska?

Předpokládaná struktura práce:

- teorie migrace
- důvody pro migraci (rozdíly ve mzdách, náklady migrace, znalost jazyka, demografická struktura)
- historické pozadí evropské migrace
- významné kroky evropské spolupráce
- zkušenosti z minulých rozšíření (Řecko, Portugalsko, Španělsko)
- vliv rozšíření EU na migraci, srovnání dopadu ve vybraných zemích, pokus o zhodnocení vlivu vstupu ČR do EU na migraci.

Předběžný seznam literatury:

- Biffi, G. (1997): *Migration, free trade and regional integration in Central and Eastern Europe*, Wien, AT : Verlag Österreich
- Boeri, T., Brücker, H.(2001): *Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities*. IZA Discussion Paper No. 256.
- Burda, M. (1998): *The consequences of EU enlargement for Central and East European labour markets*. Centre for Economic Policy Research, London
- Drbohlav, D. (2004): *Migration trends in selected applicant countries*. International Organization for Migration
- Dustmann, Ch., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., Schmidt, M. Ch.(2003): *The impact of EU enlargement on migration flows*. Home Office Online Report
- European Commission (2002): *Candidate Countries Eurobarometer 2001*. http://europa.eu.int/comm/public_opinion/cceb_en.htm
- Favell A. and Hansen R. (2002): *Markets against politics: migration, EU enlargement and the idea of Europe*. Journal of Ethnic and Migration Studies Vol. 28, October 2002
- Olsson, L. (1996): *Labor migrations as a prelude to World War I*. International Migration Review, 30(4): 875-900.
- United Nations (2002): *World Population Prospects. Population Database*. United Nations Population Division. <http://esa.un.org/unpp>
- webové stránky Evropské unie - <http://europa.eu.int>
- Český statistický úřad

Konzultant : RNDr. Miron Tegze, CSc.

Datum : 31. 1. 2006

Kontakt : Lucie Redlová,

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K MIGRACI.....	11
2.1 PŘEHLED TEORIE.....	11
2.1.1 Neoklasická teorie	11
2.1.2 Teorie lidského kapitálu.....	12
2.1.3 Teorie rodinné migrace.....	15
2.1.4 Teorie sítí (Network Migration)	16
2.1.5 Push a pull faktory	17
2.1.6 Teorie dvojího trhu (Dual Labour Market Theory).....	18
2.2 DOPADY MIGRACE NA TRH PRÁCE.....	20
2.2.1 Jednoduchý model dopadu migrace na trh práce.....	20
2.2.2 Dopady migrace na strnulém trhu práce.....	21
3. HISTORICKÉ POZADÍ EVROPSKÉ MIGRACE	25
3.1 POČÁTKY MIGRACE Z EVROPY DO AMERIKY, OBDOBÍ 1600 – 1850	25
3.2 MASOVÁ MIGRACE, OBDOBÍ 1850 – 1913.....	26
3.3 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA, VELKÁ DEPRESE A RESTRIKCE MIGRACE, 1914 – 1945	28
3.4 DRUHÁ POLOVINA DVACÁTÉHO STOLETÍ	29
3.5 SITUACE V ZEMÍCH SOVĚTSKÉHO BLOKU	30
3.6 SITUACE V ČESKOSLOVENSKU ZA SOCIALISTICKÉHO REŽIMU	31
4. MIGRAČNÍ POLITIKA.....	32
4.1 EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ, 1957	32
4.2 SCHENGENSKÁ DOHODA, 1985.....	34
4.3 JEDNOTNÝ EVROPSKÝ AKT, 1986	35
4.4 AMSTERODAMSKÁ SMLOUVA, 1997	36
5. ZKUŠENOSTI Z MINULÝCH ROZŠÍŘENÍ	38
5.1 PŘISTOUPENÍ ŠPANĚLSKA A VLIV NA MIGRAČNÍ TOKY	40
5.2 PŘISTOUPENÍ PORTUGALSKA A VLIV NA MIGRAČNÍ TOKY	43
5.3 PŘISTOUPENÍ ŘECKA A VLIV NA MIGRAČNÍ TOKY.....	44

6. VÝCHODNÍ ROZŠÍŘENÍ	46
6.1. PŘECHODNÁ OBDOBÍ.....	46
6.2 VOLNÝ POHYB OSOB	48
6.3 ODHADY DOPADU VÝCHODNÍHO ROZŠÍŘENÍ NA PRACOVNÍ TRHY EU(15).....	50
6.3.1 Migrace do EU(15) před rozšířením	51
6.3.2 První výsledky	56
7. ROZŠÍŘENÍ O BULHARSKO A RUMUNSKO.....	60
7.1 BULHARSKO.....	60
7.2 RUMUNSKO	62
8. ZÁVĚR	65
POUŽITÉ ZDROJE.....	67

1. Úvod

Ve své práci se snažím dokázat, že staré členské státy se nemusejí obávat migrace ze zemí EU-8 po zrušení přechodných období. Studie založené na ekonometrických modelech i průzkumy v zemích EU-8 naznačují, že strach zemí EU(15) ze zahlcení svých pracovních trhů levnou pracovní silou z východu není zcela na místě (nejoprávněněji se bojí Německo a Rakousko, jež s novými státy sousedí). Přesto většina států (všechny kromě Velké Británie, Irska a Švédska) přistoupila v roce 2004 k zavedení přechodných opatření, jež brání vstupu nováčků na pracovní trh.

Téměř tři roky po rozšíření Unie už máme k dispozici první analýzy dopadu a jak ukazuje zrušení přechodných období v několika dalších zemích, vstup nových zemí do Unie má pozitivní vliv na ekonomický vývoj jak starých, tak nových zemí.

Systém přechodných opatření, který byl použit v případě „Východního rozšíření“, jak se vstupu deseti středoevropských a východoevropských států říká, není v historii EU nic nového. Byl použit již v případě prvního rozšíření tehdejšího EHS o Velkou Británii, Irsko a Dánsko v roce 1973. Hlavní roli ovšem tehdy nehrál volný pohyb osob, ale zapojení do Společné rybolovné politiky, jelikož čtyři kandidátské země (Norsko vstup následně odmítlo v referendu) disponovaly okolo 60% mořských (rybolovných) zdrojů celého EHS.

Přechodná omezení uvalená na země EU-8 jsou tak pozorně sledována, protože se dotýkají jedné ze čtyř základních svobod, které členství v EU garantuje – volného pohybu osob.

Rozvržení mé práce je následující:

Druhá kapitola shrnuje teoretické přístupy k migraci, vývoj teorií a zkoumá, jaké faktory vstupují do rozhodování jednotlivce o migraci. Jsou představeny modely dopadu migrace na pracovní trhy přijímacích zemí.

Třetí kapitola zasazuje evropskou migraci do historického kontextu, vysvětluje, jaké byly pohyby lidí po Evropě či ven z Evropy (zejména do USA v době průmyslové revoluce).

Další kapitola shrnuje vývoj migrační politiky EU od počátků integrace a absolutního nedostatku společné migrační politiky přes stále větší potřebu společného postupu úzce zintegrované Evropy vůči nečlenským zemím po nejvýznamnější kroky této politiky.

Pátá kapitola se věnuje „Jižnímu rozšíření“, tedy vstupu Řecka, Portugalska a Španělska do EU, a dopadům na migraci. I v případě tohoto rozšíření byla použita přechodná opatření, která omezovala volný pohyb řeckých, španělských či portugalských občanů po EU. Jak se později ukázalo, žádný masivní příliv pracovníků z těchto zemí do EU se nekonal. Proto pro nás dopady tohoto rozšíření na migraci mohou být vodítkem při analýze dopadů rozšíření Východního.

Východním rozšířením se zabývá šestá kapitola. Analyzuje podrobně přijatá přechodná opatření a shrnuje podmínky volného pohybu osob. Popisuje současný stav migrace z nových zemí do těch původních a shrnuje výsledek studií, jež se zabývaly dopadem Východního rozšíření na pracovní trhy původních států. Snaží se také zhodnotit prozatímní výsledky Východního rozšíření po téměř třech letech.

V práci budu používat následující značení:

EC(9) pro členské státy Evropského společenství před prvním rozšířením o Velkou Británii, Dánsko a Irsko v roce 1973

EU(15) pro členské státy před „Východním“ rozšířením v roce 2004

EU-10 pro deset zemí, které se připojily k EU v roce 2004, tedy Estonsko, Česká republika, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko

EU-8 pro tyto přistupující země bez Malty a Kypru, vůči kterým nejsou uplatňována přechodná období na volný pohyb osob.

Dále používám zkratku PPP pro paritu kupní síly (Purchasing Power Parity), přestože se na území EU používá spíše označení PPS (Purchasing Parity Standards).

2. Teoretické přístupy k migraci

2.1 Přehled teorie

Většina moderních studií, které se snažila vysvětlit, proč vůbec lidé migrují, se ze začátku opírala hlavně o hypotézu formulovanou J. R. Hicksem. Podle něj byly hlavním důvodem pro migraci zejména rozdíly ve mzdách očištěné o náklady na migraci (Hicks, 1932).

Do rozhodování o migraci ovšem zasahuje podstatně více faktorů a my se na to v dnešní době musíme podívat podrobněji.

2.1.1 Neoklasická teorie

První zmínku o pracovní migraci můžeme najít ve Smithově Bohatství národů. Základním předpokladem neoklasické teorie je, že jednotlivec maximalizuje svůj užitek vzhledem ke svému rozpočtovému omezení. Ve středu pozornosti jsou mzdy. Podle této teorie je migrace zapříčiněna čistě geografickými rozdíly mezi nabídkou a poptávkou po práci. Regiony s nedostatkem pracovní síly vzhledem ke kapitálu mají vysokou úroveň mezd, zatímco regiony s velkou nabídkou práce se potýkají s nízkými mzdami. Tento rozdíl ve mzdách způsobuje migrační tok ze země s nízkými mzdami do země s vysokými mzdami. Nabídka práce v regionu s vyššími mzdami se tedy zvýší a časem se sníží mzdy. Naopak v regionu s nižšími mzdami nabídka práce poklesne a v důsledku toho se mzdy zvýší. Migrační tok skončí, jakmile se rozdíl ve mzdách vyrovná nákladům na přestěhování z regionu s nižšími mzdami do regionu s vyššími mzdami – v tomto okamžiku ztrácí migrace smysl. Model tedy říká, že migrace je způsobena rozdílem ve mzdách a že čím větší je tento rozdíl, tím větší je migrační tok.

Neoklasická teorie byla následně rozšířena mnoha autory o řadu aspektů. Základy moderní teorie migrace položili Harris a Todaro (1970). Ti vysvětlovali migrační toky mezi městy a vesnicemi v méně rozvinutých ekonomikách. Opustili od předpokladu plné zaměstnanosti a flexibilní mzdy a

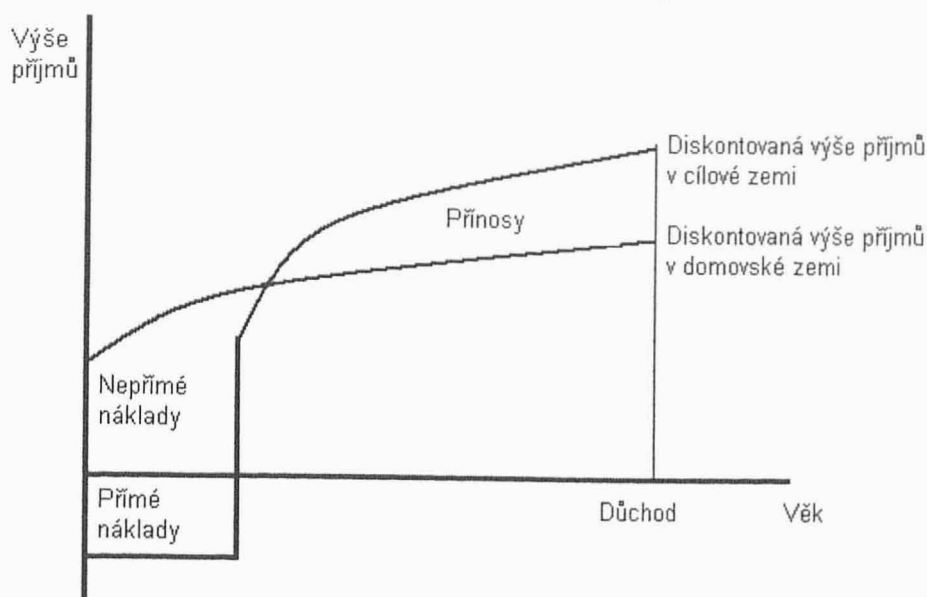
migraci v jejich modelu určovaly dva faktory - rozdíly ve mzdách a míra nezaměstnanosti. Díky tomuto rozšíření můžeme vysvětlit vyzorované vysoké migrační toky z venkovských regionů do měst, přestože je ve městech často nedostatek pracovních míst. Takovou migraci podněcuje vidina možnosti najít si dobře placenou práci, přesto, že migrace někdy vede k nezaměstnanosti. Čím vyšší jsou v cílové zemi mzdové rozdíly a čím nižší míra nezaměstnanosti (tedy větší možnost najít si práci), tím vyšší jsou migrační toky do cílové země. Harris a Todaro rozšířili neoklasickou teorii také o budoucí faktor, protože do svého modelu zahrnuli očekávání. Původní neoklasická teorie uvažovala při rozhodování o migraci pouze aktuální rozdíly ve mzdách, ale v modelu Harrise a Todara je migrace ovlivněna očekávanými (nikoli aktuálními) rozdíly ve mzdách.

Neoklasický model vyrovnávání regionálních rozdílů ale počítá s příliš mnoha předpoklady, které jsou v realitě jen obtížně dosažitelné. Pracuje s dokonale mobilní a jednotnou pracovní silou, migraci ale přece podstupují lidské bytosti, které za svůj život nashromáždily určité znalosti a vědomosti. Dále předpokládá poskytování dokonalých informací o trhu práce v cílových zemích a odstranění nejrůznějších bariér a omezení, nulový vliv odborů a dokonalou konkurenci. Při aplikaci tohoto modelu musí být jeho omezení brána v úvahu.

2.1.2 Teorie lidského kapitálu

Podle teorie lidského kapitálu závisí rozhodnutí o migraci na porovnání současné diskontované hodnoty přínosů z lidského kapitálu, kterou by potenciální migrant získal v domovské zemi, se současnou diskontovanou hodnotou přínosů z lidského kapitálu, kterou by potenciální migrant získal v cílové zemi. Potenciální migrant se tak chová racionálně a zvažuje nejen dlouhodobé přínosy z migrace, ale také náklady na migraci, které jsou jak peněžní, tak i psychické.

Graf 2.1: Model lidského kapitálu

Zdroj: Sjaastad (1962)

Za přínosy můžeme považovat budoucí vyšší příjmy v cílové zemi, ale také dobré pracovní podmínky na specializovaném pracovišti a větší možnosti osobního růstu a rozvoje.

Náklady jsou nejen peněžní, které rozlišujeme přímé (náklady na přestěhování, na prodej majetku v domovské zemi, na dopravení do cílové země, na bydlení) a nepřímé (ušlý příjem do doby, než si migrant najde novou práci), ale také psychické (adaptace na novou kulturu či opuštění rodiny a přátel). Mezi psychické náklady řadíme i to, že migrant nemůže v cizí zemi dokonale využít své znalosti a zkušenosti, které během svého života získal. Teorie lidského kapitálu totiž rozlišuje dva druhy lidského kapitálu, firemní kapitál a obecný kapitál, a firemní kapitál zvyšuje produktivitu pracovníka pouze v jedné určité firmě a není přenositelný do jiné firmy.

Massey (1993) na základě teorie lidského kapitálu vytvořil model, ve kterém se racionální jedinec rozhoduje na základě očekávaných čistých přínosů z migrace:

$$ER(0) = \int_0^{\infty} [E_d(t)Y_d(t) - E_h(t)Y_h]e^{-rt} dt - C(0)$$

kde $ER(0)$ představuje očekávané čisté přínosy z migrace spočítané před migrací v čase 0, E_d je pravděpodobnost zaměstnání v hostitelské zemi, Y_d je příjem v případě zaměstnání v hostitelské zemi, E_h je pravděpodobnost zaměstnání v domovské zemi, Y_h je příjem v případě zaměstnání v domovské zemi. $C(0)$ je součet všech nákladů migranta v případě, že bude migrovat do jiné země a opustí tak domov. Jedinec se rozhodne emigrovat v případě, že $ER(0) > 0$. Pokud $ER(0) < 0$, zůstane jedinec doma a pokud $ER(0) = 0$, je indiferentní. Potenciální migrant si vybere zemi s nejvyšším $ER(0)$.

Porovnání nákladů a přínosů spojených s migrací závisí na jednotlivci a záleží na jednotlivých vlastnostech potenciálního migranta. Migraci podle teorie lidského kapitálu tedy ovlivňuje například věk - s věkem klesá pravděpodobnost migrace, protože celkový zisk z migrace je pro starší pracovníky nižší. Starší migrant využívá kratší dobu přínosy z migrace. Starší lidé by měli podle této teorie méně migrovat a to potvrzují i empirické studie (Stark a Taylor (1991) a Adams (1993)).

Dalším faktorem je nejvyšší dosažené vzdělání - vysokoškolsky vzdělaní lidé mají vyšší pravděpodobnost migrace, protože umí lépe pracovat s informacemi, adaptovat se v cílové zemi a redukovat tak možné riziko spojené s migrací. Podle této teorie tedy vysokoškolsky vzdělaní lidé více migrují, což potvrzují i empirické studie Bowlese (1970), Schwartze (1973) či Lundborga (1991).

Dalšími faktory jsou blízkost a podobnost domovské a cílové země (riziko a náklady spojené s migrací s blízkostí a podobností zemí klesají z důvodu lepší dosažitelnosti informací o trhu práce a o životních podmínkách v cílové zemi, migrant se snadněji asimiluje.

Hlavním přínosem teorie lidského kapitálu je, že potenciálního migranta chápe jako jednotlivce, který má své vlastnosti a během života sbírá znalosti a zkušenosti. Pravděpodobnost získání zaměstnání v cílové zemi záleží často právě na výši jeho investice do svého lidského kapitálu.

2.1.3 Teorie rodinné migrace

Teorie rodinné migrace zdůrazňuje, že rozhodnutí o migraci nedělají izolovaní jednotlivci, ale většinou celé rodiny či domácnosti. Mincer (1978) zkoumal vliv toho, že ženy pracují více než v minulosti, na migrační rozhodnutí rodin. Velikost rodiny a počet pracujících členů totiž zvyšuje zdroje nákladů a příjmů z migrace. Ti členové rodiny, kteří se nestěhují z vlastní iniciativy často v cílové zemi čelí nižším výdělkům a nižší možnosti najít si práci. Rodina tedy bude migrovat jen tehdy, pokud příjmy úspěšného migranta vykompenzují ztráty ostatních členů rodiny. Zvýšený podíl žen na práci vede k větší nezávislosti na migračním rozhodnutí partnera, což vede jednak k menší migraci a také k menší stálosti manželských svazků. Větší nestálost manželských svazků ovšem zase vede k větší migraci.

Teorie migrace říká, že větší rodiny s větším počtem pracujících členů budou mít větší zdroje nákladů a příjmů z migrace a že budou migrovat pouze v případě, že si rodina jako celek v cílové zemi polepší.

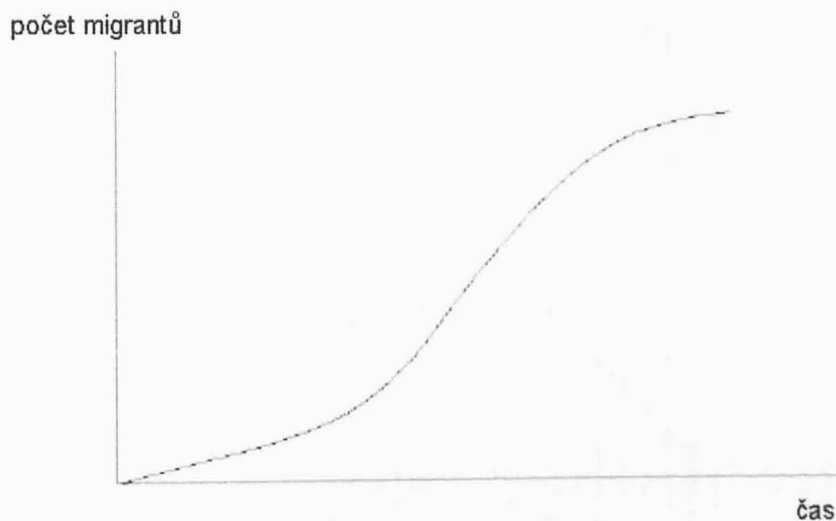
Teorie migrace analyzuje také rodinnou strategii, jak minimalizovat rizika. Rodiny, na rozdíl od jednotlivců, jsou schopny alokovat svou práci tak, aby minimalizovaly rizika. Jednotliví členové rodiny mohou být zaměstnáni v různých odvětvích a regionech, jejichž zaměstnanost a mzdové podmínky jsou negativně nebo slabě korelovány. Za nevýhodných podmínek doma se

do jiné oblasti. Domácnosti tak mohou mít důvody migrovat i při absenci mzdových rozdílů. Proto mezinárodní migrace nekončí v případě eliminace rozdílů ve mzdách.

2.1.4 Teorie sítí (Network Migration)

Teorie sítí vysvětluje, jak se migrační pohyby samy udržují mezi jednotlivými regiony. Když emigruje první migrant do neznámé země, nemá žádné informace o místním pracovním trhu a žádné sociální vazby a proto čelí vysokým nákladům. Pro další migranty z okruhu jeho přátel či rodiny se ovšem náklady snižují, jelikož vzrůstající komunita migrantů v cílové zemi pomáhá novým migrantům najít si práci a snižuje riziko z migrace. To snižuje fyzické i psychické náklady a zvyšuje pravděpodobnost migrace. Můžeme říci, že první migranti jsou zdrojem pozitivních externalit pro další migranty. Druhá vlna migrantů má také své vazby k původní zemi a opět může snížit náklady dalších členů komunity a tento proces pokračuje stále dál.

Graf 2.2: Rostoucí zásoba migrantů

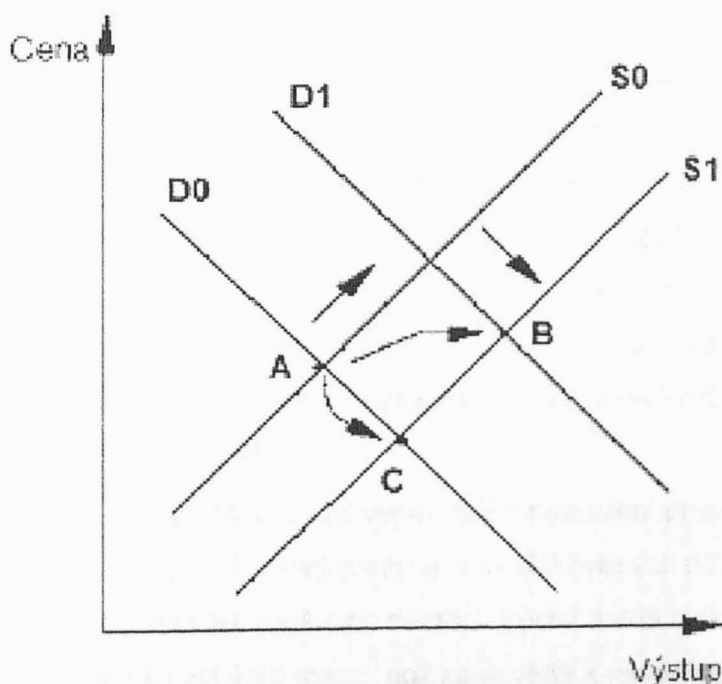
Zdroj: Hugo (1981)

Mezinárodní migrace poroste do doby, než jsou vytvořeny takové vazby z nové země do země původní, že všichni, co se chtějí přestěhovat, tak mohou učinit bez velkých potíží. Nesmíme také zapomenout na to, že přicházející migranti jsou si navzájem konkurencí, což snižuje jejich mzdy, a přínos z migrace se může časem snižovat – začnou působit klesající výnosy z rozsahu.

2.1.5 Push a pull faktory

Tento koncept definoval Zimmermann (1995). Předpokládáme standardní diagram poptávky a nabídky s rostoucí nabídkovou křivkou. Pokud vzroste poptávka, roste i výstup a ceny na trhu práce. Při rostoucích mzdách jsou pro zemi imigranti přínosní, protože posouvají nabídkovou křivku doprava z S_0 na S_1 . Vzdálenost AB je nazývána pull migrací, migranti jsou tedy „vtahováni“ do ekonomiky.

Graf 2.3: Push a pull migrace

Zdroj: Zimmermann (1995)

Pull migrace je způsobena tím, že silná ekonomika či přímo aktivní migrační politika lákají migranty ze zahraničí.

V případě, že se nabídková křivka posune bez adekvátní změny v poptávce, hovoříme o push migraci – na obrázku je to vzdálenost AC. Tato migrace je tedy způsobena faktory ve vysílající zemi (migranti jsou „vytlačováni“ z ekonomiky).

Determinantami pull migrace jsou všechny vnitřní faktory, které ovlivňují agregátní poptávku. Determinantami push migrace jsou všechny vnitřní a vnější faktory, které ovlivňují agregátní nabídku. Mezi tyto faktory řadíme například demografické složení pracovní síly, lepší ekonomickou situaci v cílové zemi týkající se nezaměstnanosti, úrovně mezd, pracovních podmínek či sociálních dávek.

2.1.6 Teorie dvojího trhu (Dual Labour Market Theory)

Teorie dvojího trhu říká, že mezinárodní migrace není způsobena jen push faktory, jako je nezaměstnanost nebo rozdíl ve mzdách, ale hlavně pull faktory v cílových zemích. Na trhu práce existují dva sektory – primární a sekundární. Primární sektor je charakteristický kvalifikovanou pracovní silou, vysokými mzdami a relativně stabilní poptávkou po práci. Sekundární sektor je charakterizován nízkými příjmy, nestabilními pracovními podmínkami a uzavíráním pracovních kontraktů na dobu určitou (sezónní práce). Nyní uvedu důvody, proč firmy poptávají právě pracovníky ze sekundárního sektoru (jež je obsazován hlavně migranty).

Jedna z funkcí mezd je, že vypovídají o postavení pracovníka ve společenské hierarchii. Zvýšení mezd u nekvalifikovaných dělníků vede k nespokojenosti kvalifikovanějších dělníků, jejichž mzda byla předtím o trochu vyšší. Požadují také zvýšení mezd, což zase vede k nespokojenosti těch nad nimi a tak dále. Musí být zvýšeny všechny mzdy, takže náklady zvyšování mezd na spodu hierarchie jsou značné. Zaměstnavatelé tedy mají velkou

motivaci zaměstnávat ty, kteří jsou ochotni pracovat za nižší mzdu a nezáleží jim tolik na jejich postavení.

Dále je velkým problémem, jak motivovat pracovníky na nejnižších pozicích. Tito pracovníci mají obvykle malou naději, že se z podřadnějších pozic vypracují a jediný způsob, jak zlepšit jejich sociální postavení, je vytvořit ještě nižší pozice a zaměstnat zde pracovníky, kteří pracují jen kvůli penězům a nezáleží jim na postavení či prestiži.

V rozvinutých ekonomikách také existuje dualita mezi prací a kapitálem. Kapitál je fixní výrobní faktor, zatímco práce je považována za variabilní vstup. Odvětví se stabilní poptávkou vyžadují více kapitálu než odvětví s pohyblivou poptávkou a pracovníci v těchto odvětvích obsazují práce, které vyžadují speciální zkušenosti a vzdělání. Zaměstnavatel do vzdělání svých pracovníků investuje a v případě poklesu výstupu je nechce hned propustit. Naopak v odvětvích, která jsou náročnější na použití pracovní síly („labour-intensive“), mohou být pracovníci snadno nahrazováni a v případě poklesu poptávky nesou část nákladů prostřednictvím nižších mezd. Kvůli těmto nevýhodným podmínkám je těžké na tato místa najmout místní pracovníky a firmy tedy hledají levnější dělníky ze zahraničí.

Jako poslední máme případ zaměstnávání v podřadnějších zaměstnáních, které dříve obsazovaly ženy či mladí nezkušení pracovníci. Sociální postavení ženy se dříve odvozovalo od postavení jejího manžela a ženy si tedy mohly dovolit pracovat i na podřadnějších pozicích. V současné době ovšem pozorujeme emancipaci žen a ženy již nejsou tolik závislé na postavení svého manžela. Stejně tak se postavení teenagerů odvozovalo od statutu celé rodiny a mladí lidé klidně pracovali v málo ohodnocených a nestabilních zaměstnáních, aby získali zkušenosti. V současné době vstupuje do pracovního procesu daleko méně mladých lidí, jednak kvůli poklesu porodnosti a také díky rozšíření formálního vzdělávání.

Všechny tyto faktory pomáhají migrantům uplatnit se na pracovním trhu hostitelské země. Migrantům totiž tolik nezáleží na sociálním postavení a statutu a proto obsazují méně oblíbené a podřadnější práce. To ostatně potvrzují i empirické výsledky, podle kterých migranti z Východní Evropy

nevytlačují místní obyvatele z jejich pracovních míst, ale zaplňují pozice, na které zaměstnavatelé nemohou z řad vlastního obyvatelstva nikoho najít.

2.2 Dopady migrace na trh práce

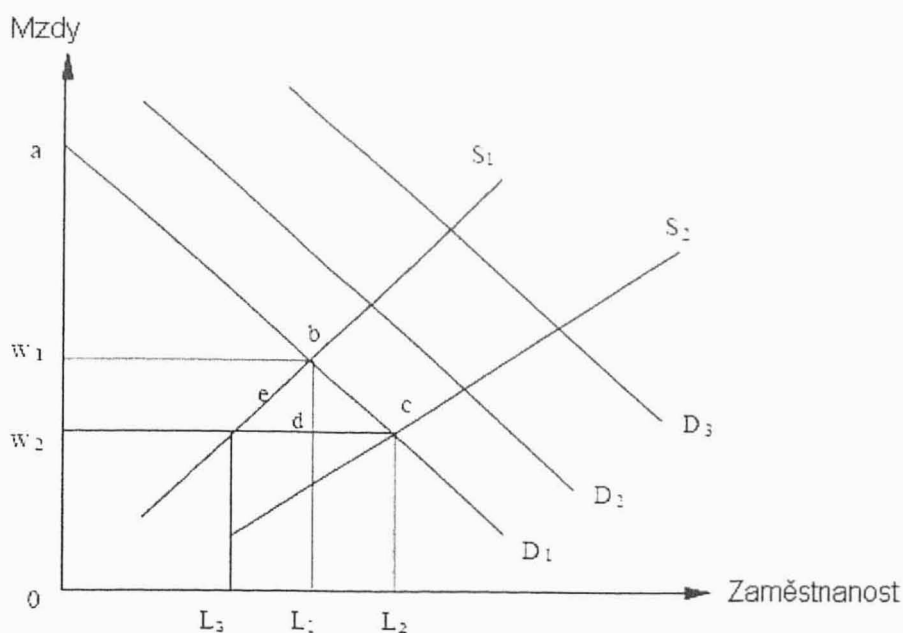
Jelikož se obyvatelé vždy obávali konkurence na svém trhu práce, dopad migrace na místní trh práce se stal jedním z nejdiskutovanějších témat, hovoříme-li o migraci.

Různé modely vedou k různým výsledkům a ani ten nejkompexnější teoretický model nepodává jednoznačnou odpověď na to, jestli migrace vede k negativním vlivům na trhu práce nebo ne (Bauer – Zimmermann, 1999). Jednoduchý model dopadu migrace na trh práce nám ale přiblíží, jaké ekonomické úpravy se dějí v přijímací zemi v odpovědi na imigraci. Tento model bere v potaz možnost strnulosti na trhu práce.

2.2.1 Jednoduchý model dopadu migrace na trh práce

Předpokládejme, že domovská země vyrábí jeden produkt pomocí kapitálu a homogenní práce. Graf číslo 2.4 ukazuje trh práce v přijímací zemi. Před migračními toky je pracovní trh v rovnováze v bodu b se mzdou w_1 a zaměstnaností L_1 . Imigrace vede k posunu křivky nabídky práce z S_1 na S_2 . To vede k novému rovnovážnému bodu c, ve kterém máme vyšší celkovou zaměstnanost L_2 a nižší mzdu w_2 . Všimněme si, že zaměstnanost občanů v hostitelské zemi se snížila z L_1 na L_3 . Zaměstnanost cizinců vyjadřuje rozdíl mezi L_2 a L_3 . Podle tohoto jednoduchého modelu vede imigrace k nižší úrovni zaměstnanosti pracovníků v hostitelské zemi a k nižším mzdám. Jak moc zaměstnanost a mzdy poklesnou závisí na tvaru křivek nabídky a poptávky práce. Pokud jsou obě velmi strmé, tedy neelastické, nabídka a poptávka práce budou reagovat jen velmi pomalu na změnu mezd. Při daném objemu imigrace bude snížení mezd tím větší, čím neelastičtější jsou nabídka a poptávka po práci.

Graf 2.4: Dopad migrace na trh práce v neoklasickém modelu

Zdroj: Bauer – Zimmermann, 1999

V souvislosti s tímto modelem se vyskytl názor, že negativní dopady migrace na pracovníky v hostitelské zemi jsou přeceňovány, protože model opomíjí nepřímé účinky na poptávku po práci. Imigranti totiž také spotřebovávají zboží, takže se zvýší poptávka po zboží. Zvýšená poptávka po produktech znamená zvýšení poptávky po práci. Na obrázku vidíme zvýšenou poptávku po práci, vyvolanou spotřebou imigrantů, jako posun křivky poptávky po práci doprava z D_1 na D_2 . Díky tomuto posunu se mzdy a zaměstnanost místních obyvatel zvýší. Jestli je tento nepřímý efekt schopen vyrovnat přímé efekty migrace závisí na tom, jak moc se křivka poptávky po práci posune doprava. Například pokud se posune až na úroveň D_3 , tak povede imigrace k růstu mezd i zaměstnanosti místních pracovníků.

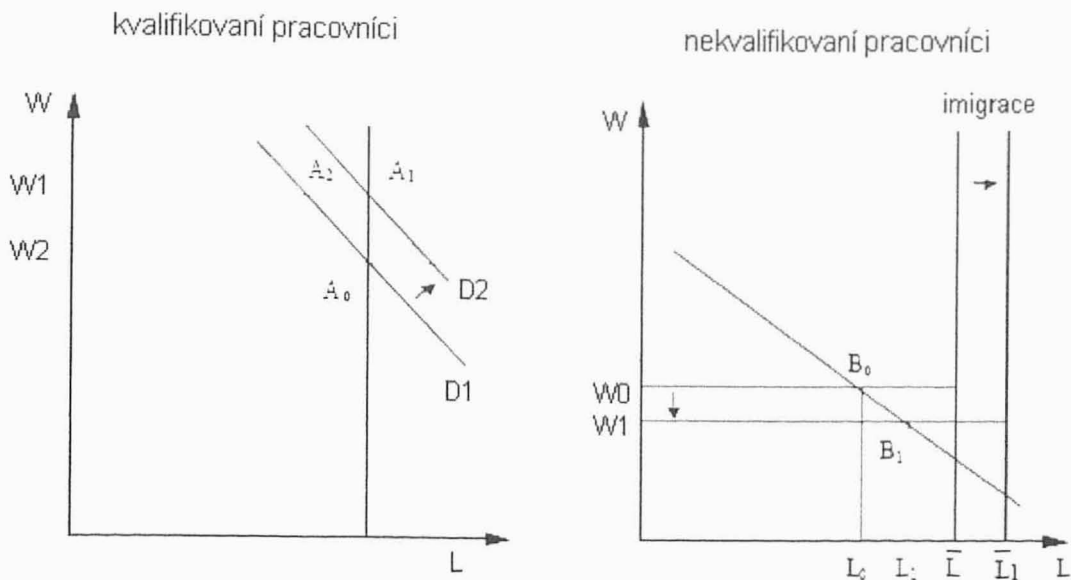
2.2.2 Dopady migrace na strnulém trhu práce

Neoklasický model předpokládá, že existuje jen jeden druh práce a že mzdy se plně přizpůsobují změnám na trhu práce. Práce je ovšem velice různorodá a zvláště v evropském prostředí platí, že mzdy se nemohou volně přizpůsobovat kvůli rigiditám mezd ve směru dolů.

V následujícím modelu pro jednoduchost předpokládáme, že existují dva druhy pracovní síly: kvalifikovaní (vzdělání) a nekvalifikovaní (nevzdělání) pracovníci. Odbory stanovují mzdy pro nekvalifikované pracovníky na určité úrovni a pod tuto úroveň mzdy nemohou klesnout. Dalším předpokladem je, že kvalifikovaní a nekvalifikovaní pracovníci jsou komplementy. V tom případě jsou imigranti považováni za substituty nekvalifikovaných pracovníků a komplementy kvalifikovaných. Zvýšený příliv migrantů tedy může snížit mzdy a (pravděpodobně) zvýšit nezaměstnanost nekvalifikovaných dělníků a zvýšit mzdy a zaměstnanost u kvalifikovaných pracovníků.

Zatímco na trhu kvalifikovaných pracovníků se mzda řídí tržními mechanismy (bod A_0 vlevo na grafu 2.5), odbory stanovují na trhu nekvalifikované práce mzdu vyšší než rovnovážnou (bod B_0 vpravo na grafu 2.5). Důsledkem je nezaměstnanost nekvalifikovaných pracovníků, kterou zobrazuje rozdíl $L - L_0$. Odbory se zajímají o mzdy a zaměstnanost jak nekvalifikovaných tak kvalifikovaných dělníků. Jelikož nekvalifikovaní imigranti nahradí místní pracovníky (posun nabídkové křivky na obrázku vpravo) a sníží zaměstnanost místních nekvalifikovaných pracovníků, odbory jsou ochotny přijmout nižší mzdy pro nekvalifikované dělníky (B_1). A protože oba typy práce jsou komplementy, zvýšená zaměstnanost nekvalifikované práce (L_1) posune poptávkovou křivku po kvalifikovaných pracovnících nahoru na D_2 a mzda kvalifikovaných pracovníků vzroste (bod A_1). Celkově může zaměstnanost vzrůst či klesnout – to závisí na konkrétní situaci a sklonu nabídkových a poptávkových křivek.

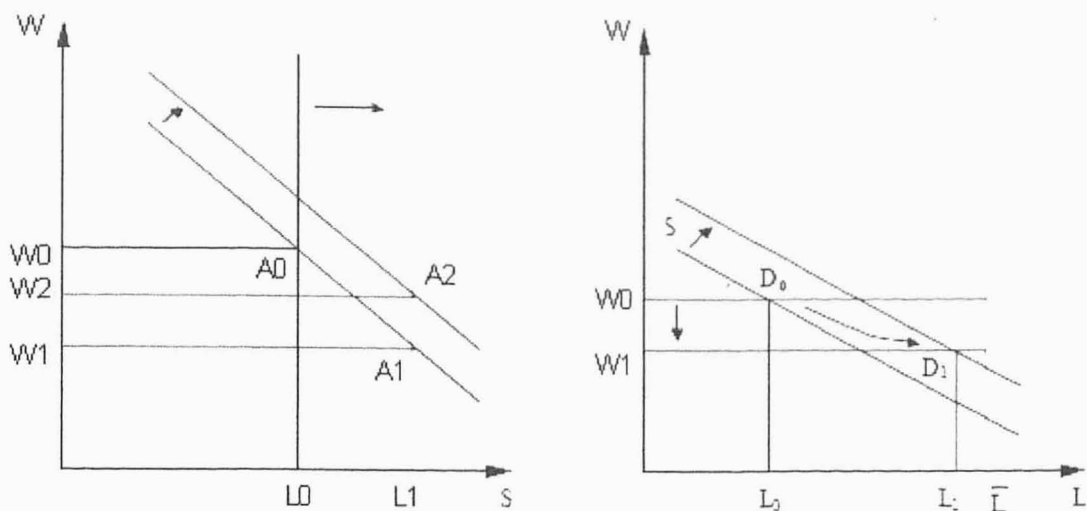
Graf 2.5: Dopady na trhu se strnulými mzdami a nekvalifikovanými imigranty

Zdroj: Bauer – Zimmermann, 1999

Případ, kdy imigrují vzdělaní přistěhovalci, je zřejmější. Rostoucí zásoba kvalifikované práce (posun nabídkové křivky z L_0 na L_1 na grafu 2.6 vlevo) posune rovnovážný bod z bodu A_0 do bodu A_1 . Poptávka po nekvalifikované práci se díky komplementaritě zvýší (posun poptávkové křivky z D_0 na D_1) a vede k vyšší úrovni zaměstnanosti nekvalifikovaných pracovníků, ať už odbory sníží nebo zvýší své požadavky jejich mzdu. Zvýšená úroveň zaměstnanosti nekvalifikovaných pracovníků posune znovu poptávkovou křivku po kvalifikované práci (bod A_2). Takže imigrace kvalifikovaných pracovníků nejpravděpodobněji způsobí pokles ve mzdách nekvalifikovaných pracovníků a pokles celkové nezaměstnanosti.

Graf 2.6: Dopady na trhu se strnulými mzdami a kvalifikovanými imigranty

Zdroj: Bauer – Zimmermann, 1999

Analýza těchto modelů nám napovídá, že dopady migrace nejsou zcela jednoznačné – většinou vždy jedna skupina získává a jiná trpí. Například pokud se do země přistěhují nezdělaní emigranti, pro vzdělané pracovníky to bude přínos, ale nezdělaní budou muset pravděpodobně čelit nižším mzdám a vyšší nezaměstnanosti. Vše záleží na konkrétní situaci a proto říct jednoduše, jaký bude celkový přínos z migrace pro společnost, je obtížné.

3. Historické pozadí evropské migrace

Po staletí byly hlavním znakem evropského politického prostoru měnící se hranice. Například otázka německé národnosti byla jistě nejdůležitějším geopolitickým faktorem určujícím evropskou mezinárodní politiku v devatenáctém a dvacátém století. V posledních dekádách se hranice změnily jen málo v Západní Evropě, ale zcela a dramaticky ve Střední a Východní Evropě. Mobilita jako taková není žádný nový fenomén, Evropané se stěhovali vždy, ale díky modernizaci a industrializaci se začali stěhovat více, a více z čistě ekonomických důvodů než jen kvůli konfliktům a válkám (Page, 1992).

Ve druhé polovině devatenáctého a v prvních letech dvacátého století vykrytalizoval moderní politický pořádek evropských států a populace z usazování dříve mobilních Evropanů. Jak končila éra nespoutané mobility, migrace začala být čím dál více řízena, omezována, definována a zbyrokratizována – pomocí cestovních pasů, víz, institucí kontroly hranic a přísného rozlišování práv občanů a ne-občanů – přistěhovalců (Fahrmeir *et al.*, 2002).

3.1 Počátky migrace z Evropy do Ameriky, období 1600 – 1850

Počátkem velké migrace z Evropy bylo objevení Ameriky. Tato migrace byla buď na základě smluv, nebo nedobrovolná, otrocká.

Během let 1650 a 1780 se odhadem 700 000 Evropanů odstěhovalo do Severní Ameriky a Karibiku (Chiswick – Hatton, 2002). Z těchto přišla asi polovina až dvě třetiny lidí na základě smlouvy o nevolnictví (Galenson, 1981). Okolo roku 1650 stála cesta do Ameriky kolem 6 dolarů, neboli pětiměsíční mzdu dělníka v zemědělství v jižní Anglii (Chiswick – Hatton, 2002). Smlouva o nevolnictví se vyvinula v odpověď na toto omezení, vysoký poměr nákladů k příjmům, malé naakumulované bohatství a slabé kapitálové trhy. Sloužícím byla zaplácena cesta do kolonií a na příjezdu byli prodáni (za průměrnou cenu

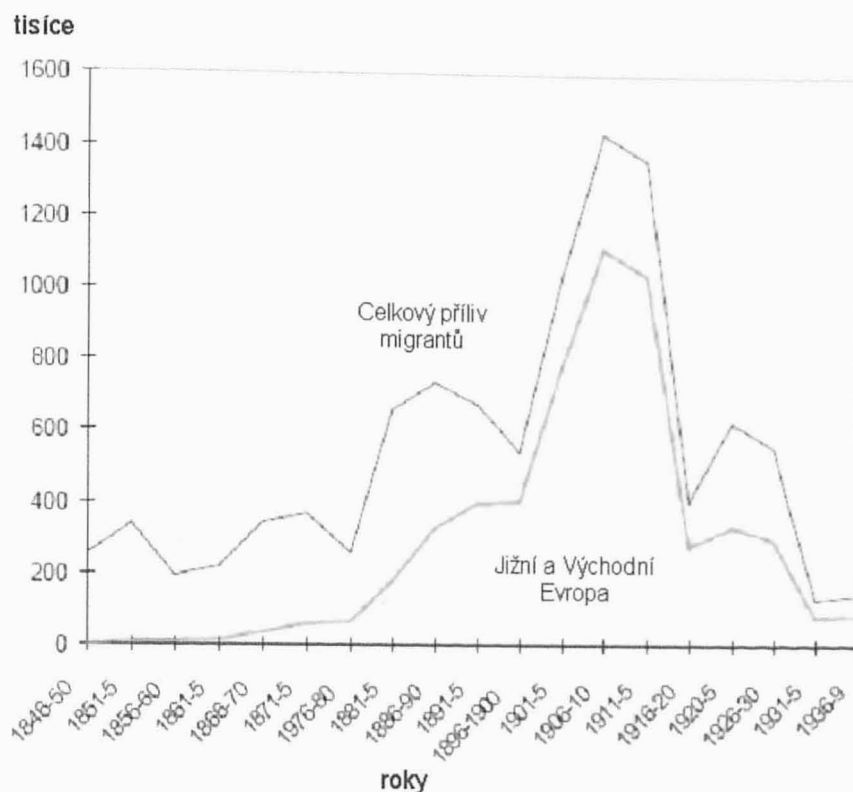
8 dolarů) obchodníkům nebo farmářům. Ovšem na konci 18. století byly tyto kontrakty, sjednané na dobu určitou, v poklesu, částečně kvůli zmenšující se evropské nabídce, ale hlavně kvůli rozšíření jiného způsobu najímání práci – otroctví.

Obrovský nárůst otrocké práce bránil v růstu mezd nevolníků a zpomalil růst jejich počtu. Obchod s otroky se dále rozvíjel v 18. století až do zrušení otroctví v roce 1807, kdy už začínala narůstat dobrovolná migrace z Evropy. Přesto, že mnozí z nových kolonistů utekli před válkou nebo náboženským pronásledováním, většina z nich byla lákána rostoucí prosperitou a vidinou možnosti vlastnit nebo pronajímat si farmu. Tito migranti cestovali s celou rodinou a v Novém světě vytvářeli nové komunity.

3.2 Masová migrace, období 1850 – 1913

Od poloviny devatenáctého století můžeme hovořit o opravdu masové migraci. Zatímco v prvních třech dekadách po roce 1846 emigrovalo z Evropy kolem 300 000 lidí ročně a v dalších dvou dekadách kolem 600 000, na přelomu století už to byl milion lidí každý rok (Chiswick – Hatton, 2002).

Graf 3.1: Mezikontinentální emigrace z Evropy, 1846 – 1939 (roční průměry)

Zdroj: (Chiswick – Hatton, 2002)

První vlna byla spojena s hladomorem a revolucemi roku 1848 v Evropě a druhá byla způsobena změnou v dopravě – přechodem od plachetnic k parníkům. Nominální cena přepravy zůstala přibližně stejná (Keeling, 1999), i když poklesla relativně vzhledem k průměrným mzdám. Zkrátila se ovšem doba cestování přes oceán, z pěti týdnů v roce 1840 na 12 dnů v roce 1913.

Přibližně 60% všech migrantů z Evropy mířilo do Ameriky. Změnila se také charakteristika migrace. Už nešlo o rodinovou migraci, migranti byli obvykle mladí a svobodní a přibližně 2/3 z nich byli muži. Objevovali se už i migranti z měst. Nicméně, většina emigrantů z Evropy byla stále venkovského původu, zejména poté, co začali migrovat také lidé z méně rozvinutých jižních a východních zemí.

Objevil se také nový typ migrace – lidé se začali vracet domů (na přelomu století už tvořila tato migrace přibližně 30 procent z odlivu) (Chiswick –

Hatton, 2002). Rozsah této zpáteční migrace se měnil podle země původu, motivů k migraci, druhu migrace (celá rodina/pracovník) a podle ekonomické situace ve vysílající a přijímací zemi. Migranti, kteří se vrátili už po několika letech, jsou znakem rostoucí globalizace pracovní síly, za což částečně mohly parní lodě, které snížily náklady, časovou náročnost a nebezpečí zaoceánského cestování. Navráťší se migranti často přinesli zpět domů znalosti, informace a kapitál, nashromážděný v Novém světě.

Jelikož nás zajímá evropská migrace, tak nesmíme zapomenout na pohyby v rámci Evropy samotné, které už v té době byly také značné – Východoevropané se během průmyslové revoluce hojně stěhovali do Západní Evropy (někdy ovšem jen přechodně, než odcestovali do Nového světa). Důvodem bylo to, že industrializace uživila na Západě stále více lidí, přičemž země jako Velká Británie či Francie přijaly demokratické principy na rozdíl od zemí východní či střední Evropy, kde stále vládl feudalismus. Takže několik stovek tisíc Poláků či Ukrajinců se stěhovalo za prací do Francie, Německa či Anglie, zástupy Italů emigrovaly do Francie, Švýcarska či Rakouska, cílem Irů byla Británie. Židé utíkali před rostoucím nacionalismem ve východní Evropě do větších měst, jako byl Berlín, Vídeň, Paříž, Varšava či Praha.

3.3 První světová válka, Velká deprese a restrikce migrace, 1914 – 1945

Období masové migrace skončilo s příchodem války a hospodářské krize, které vedly ke zpomalení další globalizace a zavedení restriktivních imigračních politik (Chiswick – Hatton, 2002). Od této doby obecně jak evropské tak severoamerické státy uplatňovaly spíše restriktivní migrační politiku nebo migraci více kontrolovaly pomocí konkrétních pracovních programů.

USA zavedly v letech 1921 a 1924 kvóty, které favorizovaly v přijímání migrantů státy severozápadní Evropy. Migrace do ostatních zemí se snížila po první světové válce méně drasticky, přesto všude kromě Polska a východoevropských zemí migrace poklesla. A odhlédneme-li od emigrace Židů z Německa, která měla zcela odlišný charakter, krize třicátých let ukončila období masové migrace na mezinárodním trhu práce.

3.4 Druhá polovina dvacátého století

V období po druhé světové válce se dramaticky snížily náklady na cestování díky přechodu od lodí k letadlům. Také se snížila cena informace a komunikace, což samozřejmě vedlo k dalšímu snížení nákladů na mezinárodní migraci.

Při analýze evropských migračních toků můžeme rozlišit čtyři období – poválečné pohyby a dekolonizace, pracovní migrace, restrikce migrace a pohyby po pádu Železné opony (Zimmermann, 1995).

Období poválečného přizpůsobování a dekolonizace trvalo do začátku šedesátých let. Kvůli válce změnilo svůj domov přibližně 20 miliónů lidí. Značné byly také pohyby Němců po stavbě Berlínské zdi. Velká Británie, Francie, Belgie a Nizozemí se potýkaly s návratem evropských kolonizátorů a s přílivem dělníků z bývalých zámořských teritorií. Například přes milión Francouzů, kteří žili v Alžíru, se kvůli alžírské válce za nezávislost v letech 1954-62 vrátilo zpět do Francie.

Léta 1955 – 1973 se vyznačovala velkou pracovní migrací. Nedostatek pracovníků v některých vyspělých zemích po válce vedl k větší otevřenosti k zahraničním pracovníkům. Západní státy naplňovaly svou potřebu po venkovních dočasných pracovnících zavedením kontrolovaných, státem sponzorovaných programů. Německo zavedlo systém hostujících pracovníků a na základě dvoustranných smluv nabíralo pracovníky z Itálie, Španělska, Řecka, Turecka, Maroka, Portugalska, Tunisu a Jugoslávie. Italové se stěhovali nejčastěji do Švýcarska a Portugalci se Španěly nejčastěji do Francie. Tito

migranti nemuseli obcházet předpisy a byli početně pod kontrolou, přesto, že se mnoho z nich odmítlo vrátit domů, jak bylo původně plánováno. Hlavně v případě Francie a Německa byly imigrační vlny často spojeny s hospodářským cyklem.

Období omezené migrace v letech 1974 – 1988 začalo v Západní Evropě na konci roku 1973 po prvním ropném šoku kvůli rostoucímu strachu z recese. Zpomalil se tedy nábor nových pracovníků, ale bylo velmi těžké vyvolat zpáteční migraci. Naopak, pokračovala migrace rodinných příslušníků a populace cizinců se díky vyšším mírám porodnosti a přijímání uprchlíků a azylantů zvýšila. Takže po poklesu migrace v letech 1974 – 1975 zejména ve Francii a Německu začala migrace v roce 1976 zase růst. Tomuto období dominovaly politická a rodinná migrace.

Poslednímu období, jež je charakterizováno rozpadem sovětského impéria, dominovala migrace z Východu na Západ a velký příliv azylantů a uprchlíků. K velmi specifické situaci došlo v Německu po pádu Berlínské zdi, kdy se všichni Východní Němci najednou ocitli ve sjednoceném Německu. Nešlo tedy vlastně o migraci v pravém slova smyslu a pro naši analýzu je tato situace nepoužitelná.

3.5 Situace v zemích sovětského bloku

Na rozdíl od západní části Evropy byla v zemích sovětského bloku migrace i emigrace značně omezována a přímo zakazována. Půlstoletí takové politiky narušilo přirozený charakter migrace mezi Východem a Západem. Kvůli této izolaci se obyvatelé zemí Střední a Východní Evropy (s výjimkou Jugoslávie) nepodíleli na masové migraci pracovníků do expandujících západních ekonomik (Kicinger A. – Saczuk K., 2004). Místo toho se migrační politika na Východě stala jedním z prostředků jak kontrolovat občany. Z hlediska komunistické doktríny se regulace migračních toků považovala za „spolupráci v odstraňování ekonomických nerovností“ mezi socialistickými zeměmi (Widgren, 1990). Také touha omezit kontakt občanů s jejich západními protějšky hrála značnou roli v této politice. Proto mají země sovětského bloku zcela jiné zkušenosti s migrací než jejich západní sousedé.

3.6 Situace v Československu za socialistického režimu

Mezinárodní migrační pohyby za komunistického režimu byly v ČSR (a ostatních socialistických zemích) velmi specifické, jelikož migrace se stala v podstatě trestným činem. Pokračoval trend typický po 150 let pro naši zemi, trend k emigraci, ale změnil se důvod – zatímco dříve převládaly ekonomické důvody, nyní byly hlavní důvody politické (lidé byli nespokojeni s režimem, s nesvobodou).

Jelikož oficiální emigrace nebyla povolena, musíme se pro náš účel spolehnout na odhady. Data naznačují, že Československo ztratilo během komunistického režimu na 565 000 obyvatel kvůli nelegální migraci (z toho bylo přibližně 65 000 lidí oficiálně registrováno) (Kučera, 1994). Tři čtvrtiny emigrantů pocházely z České republiky, většinou to byli vzdělaní lidé v ekonomicky aktivním věku (průměr 35 let), často emigrovali i s rodinami, největší odliv zaznamenala Praha a Západní Čechy.

4. Migrační politika

Termínem „společná evropská migrační politika“ označujeme politiku, která byla formulována a přijata na úrovni Evropské úrovně a momentálně je ve členských státech stále ve vývoji. V této kapitole si shrneme historický vývoj této politiky, od počátečního naprostého nedostatku koordinace v oblasti migrace občanů z třetích zemí (nečlenů EU) přes mezivládní spolupráci po rozhodnutí vytvořit společnou azylovou a migrační politiku na úrovni celého společenství.

Obecně jsou dva faktory, které přispěly k tomu, že dochází ke stále větší spolupráci v oblasti migrační a azylové politiky mezi členskými státy EU (Kicinger – Saczuk, 2004). Za prvé, vnější výzvy jako rostoucí ilegální migrace, problémy s azylanty či rostoucí ekonomické tlaky na migraci přiměly státy hledat společná řešení pro společně sdílené problémy. Odpovědí tedy jsou snahy o zavedení soudržnější legislativy, společné akce a přesun kompetencí států v oblasti migrace na úroveň celého Společenství.

Dalším faktorem byla postupná stále užší integrace států. Uskutečnění jedné ze základních podmínek fungování společného trhu, tedy volný pohyb pracovníků a následné zavádění volného pohybu osob v rámci EU, muselo nutně vést k rostoucí spolupráci při stanovení podmínek vstupu občanů z nečlenských zemí a jejich postavení.

4.1 Evropské hospodářské společenství, 1957

Ustavující smlouva Evropského hospodářského společenství, Treaty of Rome z roku 1957, se migrační politikou vůbec nezabývala. Ukládala ale státům odstranit překážky volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu, což byl hlavní prostředek k dosažení společného trhu.

Smlouva přivádí v platnost:

- zákaz všech druhů diskriminace ohledně zaměstnávání, odměňování a dalších podmínek,
- zajištění spolupráce mezi národními pracovními úřady,
- omezení administrativních překážek a stanovení postupu, jak pro danou nabídku práce najít vhodného pracovníka,
- podporu mladých pracovníků a
- stanovení sociálního pojištění.

Důvodem pro stanovení těchto práv bylo zajistit tok pracovníků nutný pro vznik společného trhu. Například volný pohyb rodinných příslušníků nebyl zajištěn. Vznikem Treaty of Rome vznikl dualismus v regulaci migrace ve společenství – zatímco migrace občanů EHS v rámci EHS byla regulována společným právem, o migraci občanů ze třetích zemí si rozhodovala výhradně každá země samostatně.

Spolupráce v oblasti migrační politiky zůstávala dlouho mimo zájem institucí tehdejšího EHS a jeho členů (Kicinger – Saczuk, 2004). Hlavním důvodem mohla být tehdejší situace, která byla charakterizována vysokým ekonomickým růstem a tedy velkou poptávkou po zahraniční pracovní síle (Rymarczyk, 1986). Jak jsem již zmínila ve třetí kapitole, migrační politika v 50. a 60. letech byla velmi liberální a řada států aktivně najímala pracovníky ze zahraničí. A například Švédsko, Dánsko, Finsko a Norsko v roce 1954 ustavilo společný pracovní trh a v roce 1957 společnou pasovou unii, takže jejich občané mohli volně pracovat v kterékoli z těchto zemí. Dohoda obsahovala také kontrolovaný systém najímání pracovníků z ostatních zemí.

Liberální situace se ovšem rapidně změnila v sedmdesátých letech po ropných šocích a následné ekonomické krizi, což snížilo poptávku po zahraničních pracovnících a přimělo státy chránit své pracovní trhy před rostoucí nezaměstnaností. Zpřísnily se podmínky pro všechny druhy migrantů a někdy se státy také snažily vyvolat zpáteční migraci (Rymarczyk, 1986).

Výsledkem byl značný pokles v počtu migrujících pracovníků v rozvinutých zemích a ve většině zemí, které do té doby importovaly pracovní sílu, najímání pravidelné zahraniční pracovní síly prakticky ustalo (UN, 2002a).

Rok 1973, kdy byly státy EHS vystaveny rostoucím migračním tlakům, což bylo ještě zhoršováno drastickými omezeními jakékoliv další imigrace, posílil motivaci zkoordinovat spolupráci v této oblasti. V počátcích měla tato spolupráce podobu pouze mezivládních dohod bez snahy delegovat nějakou část pravomocí na úroveň Společenství (Menkes, 1997). V roce 1986 vytvořili ministři vnitra států EHS Ad Hoc Working Group on Immigration, která se zabývala problémem migrace. Jelikož nejzávažnějším problémem Západních zemí se stal masivní příliv žadatelů o azyl, byla v rámci této Skupiny sjednocena kritéria určující stav, kdy je možno podat žádost o azyl (Loescher, 1989).

Dublinská konvence, původně podepsaná jako mezinárodní mezivládní dohoda, položila základy pro další legislativu v oblasti azylové politiky. Zavedla princip, že se každá žádost o azyl v rámci EHS mohla posuzovat jen jednou – zabránilo se tak zneužívání azylového systému, kdy azylant žádal o azyl ve více zemích současně.

4.2 Schengenská dohoda, 1985

Další mezinárodní smlouvou, která byla později začleněna do práva Společenství, byla Schengenská dohoda mezi původně pěti státy (Belgií, Francií, Německem, Nizozemskem a Lucemburskem) v roce 1985. Předpokládala vytvoření prostoru bez vnitřních hranic, kde bude volný pohyb bez jakýchkoli kontrol. K vytvoření Schengenského prostoru došlo v roce 1995 a v současnosti jej tvoří Island, Norsko a země EU(15) bez Velké Británie a Irska. Zrušení kontrol na vnitřních hranicích podtrhlo nutnost společné ochrany vnějších hranic a spolupráce v oblasti vydávání víz, udílení azylu, práce policie a soudů, cel a výměny informací. Vedlejším produktem liberalizace volného pohybu osob pro zúčastněné strany se tak stalo zpříšňování a komplikování

stejných pravidel pro třetí stranu, zjevně z bezpečnostních důvodů (Kicinger – Saczuk, 2004).

4.3 Jednotný evropský akt, 1986

Opravdový impuls pro spolupráci na migrační politice znamenal Single European Act z roku 1986 (v platnosti od 1987). Jako hlavní cíl EHS stanovuje zavést vnitřní trh, který bude zahrnovat „prostor bez vnitřních hranic, ve kterém je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu“. To se sice kvůli různé interpretaci jednotlivých států nepodařilo stihnout do termínu stanoveného touto smlouvou (1. 1. 1993), ale užší spolupráce vyústila ve Smlouvu o Evropské Unii neboli Maastrichtskou smlouvu.

Smlouva o Evropské unii byla podepsána v Maastrichtu v roce 1992 a vstoupila v platnost 1. 11. 1993. Smlouva založila činnost Unie na třech základních pilířích a stanovila, že základní rozhodnutí musí být přijímána buď kvalifikovanou většinou nebo jednomyslně. Takzvaný třetí pilíř zahrnuje spolupráci v oblasti justice a vnitra, tedy včetně imigrační a azylové politiky. Jedním z cílů stanovených ve smlouvě bylo „dosažení vyrovnaného a udržitelného růstu, zejména díky vytvoření prostoru bez vnitřních hranic“ (článek B Smlouvy). Jelikož členské státy nebyly připraveny přesunout kompetence o těchto citlivých otázkách na komunitární úroveň, převažovala mezivládní spolupráce a prakticky všechna důležitá rozhodnutí musela být přijata jednomyslně. Většina rozhodnutí tak měla formu doporučení či rezolucí, které byly právně nezávazné.

Hlavním rysem spolupráce na poli azylové a imigrační politiky v rámci třetího pilíře byla rozmanitost otázek, kterých se spolupráce týkala, spojená se snahami harmonizovat je v celé EU. Výsledkem bylo uskutečnění konkrétních kroků, ale začalo být jasné, že vytvoření opravdové a efektivní evropské migrační politiky není možné bez vyzdvižení této problematiky na komunitární úroveň (O'Keeffe, 1995).

Maastrichtská smlouva zavedla „občanství EU“, což podtrhlo odlišování mezi občany Unie a třetími zeměmi, a zavedla právo na to, že každý občan Unie má právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. Od té doby má občan právo volit a být volen v místních volbách kdekoliv v EU, má petiční právo a právo odvolat se k evropskému ombudsmanovi.

Co znamená volný pohyb osob, jedna ze čtyř svobod vyplývajících z členství v EU?

- Právo přestěhovat se do jiného členského státu EU za účelem zaměstnání a usadit se v hostitelském státě se svými rodinnými příslušníky
- Členské státy EU nesmějí migrující pracovníky a jejich rodiny přímo ani nepřímo diskriminovat na základě jejich státní příslušnosti
- Migrující pracovníci v EU a jejich rodiny mají nárok na rovné zacházení, a to nejenom v otázkách souvisejících se zaměstnáním, ale také, pokud jde o obecní bydlení, daňové a sociální výhody

4.4 Amsterodamská smlouva, 1997

Základy současného stavu migrační politiky byly položeny Amsterodamskou smlouvou v roce 1997 (v platnosti od roku 1999). Podle této smlouvy bylo dalším cílem vytvoření prostoru, který se bude vyznačovat svobodou, bezpečím a spravedlností a ve kterém je zajištěn volný pohyb osob s ohledem na kontrolu vnějších hranic, imigraci a potlačování zločinu. Tento cíl podtrhnul vzájemnou závislost mezi vytvořením prostoru bez vnitřních hranic a nutností vytvořit společná pravidla při překračování hranic vnějších.

Na základě této smlouvy byly migrační a azylová politika a další záležitosti spojené s volným pohybem osob přesunuty z třetího pilíře, který se vyznačuje pouze mezivládní spoluprací, pod první pilíř, kde se pracuje na komunitární úrovni. Jinými slovy, byly vytvořeny základy pro společnou migrační politiku na úrovni celé EU. Členské státy ovšem na takovou změnu nebyly ještě připraveny a proto bylo přijato pětileté přechodné období. Jelikož

Amsterodamská smlouva začala platit 1. května 1999, 1. květen 2004 znamenal konec přechodného období a plnou kompetenci Evropské Unie ve věcech migrační politiky.

Velká Británie, Irsko a Dánsko ke spolupráci nepřistoupily kvůli jejich velkému nesouhlasu s chystanými změnami. Do protokolů ovšem byla zahrnuta možnost připojit se v budoucnosti ke společné migrační politice, pokud to bude v souladu s národními zájmy těchto zemí. Docela velké množství dalších protokolů a deklarácí, jež byly přidány k Amsterodamské smlouvě, vytvořilo „labyrint“ právních norem a opatření (Langrish, 1998) a proto se v této oblasti dají očekávat potíže.

Důležitým krokem ve vývoji migrační politiky bylo speciální setkání Evropské Rady v Tampere v roce 1999. Rada se dohodla na řadě směrnic a priorit, které by měly přiblížit EU blíže k prostoru svobody, bezpečí a spravedlnosti jak pro evropské občany, tak pro občany třetích zemí, kterým byl povolen pobyt v členských zemích. Rada také vyjádřila snahu o těsnější politickou spolupráci a vytyčila základní cíle evropské migrační politiky:

- partnerství se zeměmi původu,
- rozvoj společného evropského azylového systému,
- rovné zacházení s občany třetích zemí a
- řízení migračních toků.

5. Zkušenosti z minulých rozšíření

Když se EU v roce 1973 rozšiřovala o Velkou Británii, Dánsko a Irsko, žádný strach z přílivu imigrantů a narušení pracovních trhů nepanoval. Velká Británie a Dánsko byly na stejné ekonomické úrovni jako šest původních členů, Irsko na tom sice bylo ekonomicky nejhůře, ale se čtyřmi miliony obyvatel nepředstavovalo vážnější hrozbu.

Rozšíření v roce 1995 o Rakousko, Švédsko a Finsko nám pro srovnání také moc neposlouží, jelikož zde rovněž nebyl žádný podstatný rozdíl v úrovni příjmu přistupujících a původních členských států. Navíc v nich již platil volný pohyb pracovníků, protože tyto země byly členy Evropského ekonomického prostoru a tím pádem nebyla přijata žádná přechodná opatření.

Ovšem v době „Jižního“ rozšíření, jak se přistoupení Řecka, Portugalska a Španělska označuje, existovaly značné obavy ohledně možných migračních toků a přistoupení EU-10 se k tomuto rozšíření často přirovnává. Faktory jako velké rozdíly v příjmech, vysoká nezaměstnanost a přirozený sklon k migraci v těchto jižních zemích spolu se zeměpisnou blízkostí a dlouhou tradicí emigrace do Západní Evropy zvyšovaly očekávání, že levná pracovní síla zaplaví staré členské státy ihned po přistoupení. Proto byla přijata přechodná období, pro Řecko 6 let a v případě Španělska a Portugalska 7 let, které byly posléze zkráceny rovněž na 6 let.

V tabulce 5.1 vidíme srovnání situace v zemích Jižního rozšíření se situací v zemích EU-10 z roku 2000.

Tabulka 5.1: Srovnání Jižního a Východního rozšíření

Jižní rozšíření			Východní rozšíření	
	1981	1986	2000	
Obyvatelstvo vyjádřené jako procento EC(9)	20,57	20,87	19,9	Obyvatelstvo vyjádřené jako procento EU-15
Celkový HDP vyjádřený jako procento EC(9)	10,19	9,69	4,17	Celkový HDP vyjádřený jako procento EU-15
PPP HDP na ob. vyjádřený jako procentu průměru EC(9)	64,89	61,45	45,43	PPP HDP na ob. vyjádřený jako procentu průměru EU-15

Zdroj: Dustman et al (2003)

Jak vidíme v prvním řádku tabulky, počet obyvatel v případě Jižního rozšíření vzhledem k původním devíti členskými zemím je velmi podobný, jako počet obyvatel v případě současného rozšíření vzhledem k EU(15). Ovšem HDP Řecka, Španělska či Portugalska byl relativně vyšší než HDP zemí EU-10, a to přibližně dvakrát. Rozdíly v PPP HDP na obyvatele jsou menší, ale stále podstatné – zatímco v roce 1981 tvořilo PPP HDP na obyvatele 64,89% úrovně tehdejší EU a v roce 1986 61,45% úrovně, PPP HDP na obyvatele v zemích EU-10 tvořil jen 45,43 % úrovně EU(15) (Dustman et al, 2003). Pokud tedy rozdíly v příjmech považujeme za důležitou determinantu migračních toků, můžeme zde očekávat větší migrační tlak než jaký se konal v případě Jižního rozšíření.

Úroveň HDP není jediným rozdílem mezi přístupovými zeměmi v době rozšíření. Většina zemí EU-10 začala svou transformaci na tržní ekonomiku až na začátku devadesátých let, zatímco Řecko, Španělsko a Portugalsko byly vždy tržními ekonomikami. Přesto, že postkomunistické země během devadesátých let značně pokročily, jejich tržní ekonomiky nebyly tak vyspělé jako v případě zemí Jižního rozšíření v datu přistoupení.

Dalším rozdílem je geografická poloha. Zatímco Řecko a Portugalsko nemělo se zeměmi původní EC(9) žádné společné hranice a ve španělských regionech sousedících s Francií byl příjem vysoko nad národním průměrem, polovina zemí EU-10 má společnou hranici s Rakouskem, Německem nebo

5.1 Přistoupení Španělska a vliv na migrační toky

Španělsko je země s dlouhou tradicí migrace do sousední Francie a Německa. Další oblíbenou destinací je Velká Británie. V době přistoupení byla ve Španělsku vysoká míra nezaměstnanosti a velký rozdíl v příjmech. Proto panovaly obavy z velkého stěhování Španělů do západních zemí a volný pohyb osob začal v těchto zemích platit až po skončení přechodného období, které bylo stanoveno na 7 let (nakonec bylo zkráceno na 6 let).

Graf 5.1: Nejčastější cílové země migrantů ze Španělska

Zdroj: vlastní graf na základě podkladů z Dustman (2003)

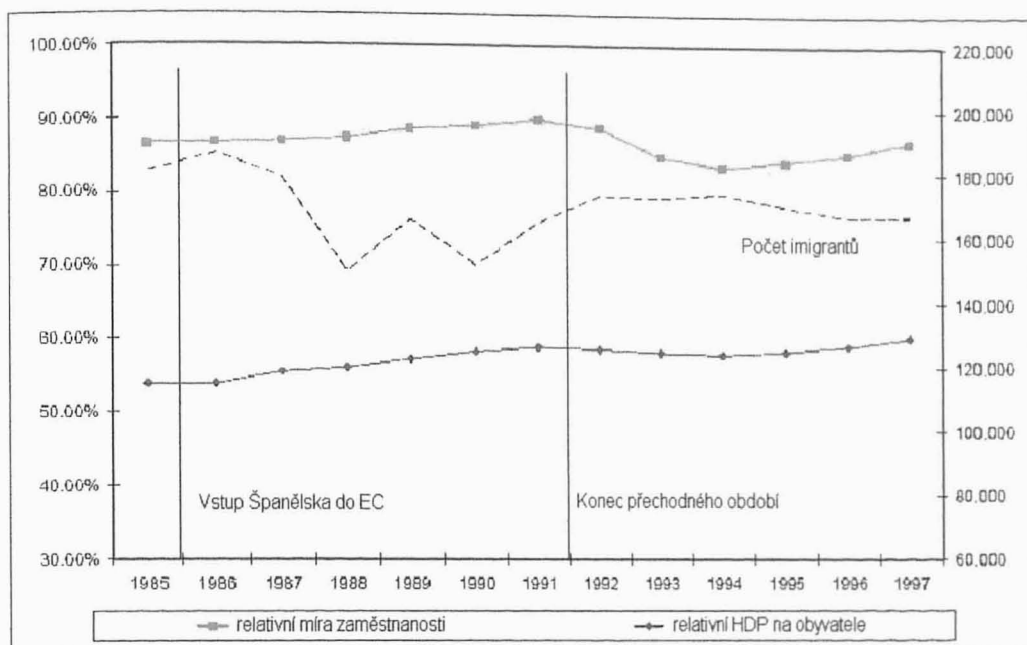
Během přechodného období mohly členské státy uzavírat se Španělskem dvoustranné dohody a zaměstnávat španělské pracovníky, pokud to vyhovovalo jejich potřebám.

Také se rozlišovalo mezi pracovníkem, který už v nějaké členské zemi v době přistoupení pracoval, a novými uchazeči o práci. Noví uchazeči potřebovali pracovní povolení, stávající pracovníci mohli v práci pokračovat, ale také si museli opatřit pracovní povolení.

V roce Španělského přistoupení (1986) do ES byl počet španělských občanů žijících v ostatních zemích ES přibližně 495 000. V roce 1991, což byl poslední rok, kdy platila přechodná období pro volný pohyb osob, to bylo 474 000, počet španělských imigrantů v ostatních zemích se tedy během přechodného období zmenšil (Dustman, 2003).

Na grafu číslo 5.2 vidíme vývoj počtu španělských občanů v Německu a Velké Británii v letech 1985 – 1997. Zemí s nejvyšším počtem španělských přistěhovalců byla v podstatě Francie, ale kvůli nedostatku dat není v grafu zahrnuta. Další dvě řady v grafu představují relativní HDP Španělska na obyvatele vyjádřené jako procento německého/britského průměru a míru zaměstnanosti Španělska vzhledem k německému/britskému průměru. Jak během přechodného období, tak i po jeho skončení počet Španělů žijících v těchto zemích poklesl (186 000 lidí v roce 1986, 173 000 v roce 1992, 167 000 lidí v roce 1997). Počáteční migrace byla velmi malá a i její změny byly velmi malé a z dat nevyplývá přímá spojitost se změnami relativního příjmu nebo míry zaměstnanosti (Dustman, 2003). Z grafu se jednoduše zdá, že zásoba imigrantů se dle očekávání mění inverzně k pohybům relativní míry zaměstnanosti v následujících letech po uvedení volného pohybu osob.

Graf 5.2: Počet španělských imigrantů ve Velké Británii a Německu, relativní HDP per capita a relativní míra zaměstnanosti

Zdroj: Dustman et al (2003)

Jak to, že se vůbec nenaplnily obavy ohledně možné migrace Španělů do ostatních členských zemí? Jedním z důvodů může být to, že ačkoli ve Španělsku byla vysoká míra nezaměstnanosti, v ostatních členských státech byla také hodně vysoká – a migrant posuzuje míru nezaměstnanosti cizích pracovníků, která je zpravidla ještě vyšší než míra nezaměstnanosti domácího obyvatelstva.

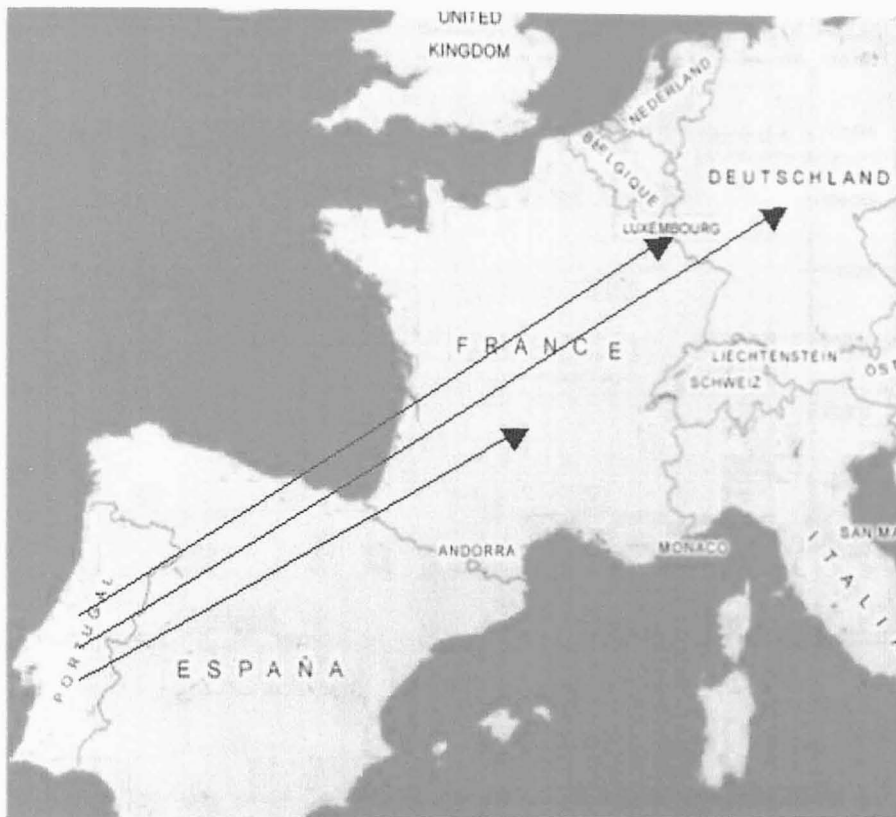
Dále, rozdíly v příjmech mezi Španělskem a EC(9) byly na počátku značné, ale postupně se snižovaly. Z teorie lidského kapitálu víme, že potenciální migrant posuzuje očekávané příjmy a náklady z migrace. Španělé byli po vstupu do EU optimističtí, co se týká španělského ekonomického vývoje a očekávali zlepšení své ekonomické situace (což se také stalo).

Dalším zajímavým důvodem pro to, že počet migrantů po ukončení přechodného období poklesl, může být fakt, že mnoho migrantů se během přechodného období nemohlo vrátit – ztratili by tím svá práva v hostitelské zemi. Kdežto po zavedení volného pohybu osob se mohli bezstarostně vrátit domů s tím, že kdykoli zase mohou odjet pracovat do zahraničí.

5.2 Přistoupení Portugalska a vliv na migrační toky

Hlavními zeměmi, kam emigrovali portugalští občané, byly Francie, Německo a Lucembursko (Reichlová, 2004). Portugalci migrovali nejvíce ze tří zemí Jižního rozšíření, skoro 10% portugalské populace se usídlilo v zemích EU(15) (DG for Economic and Financial Affairs, 2001).

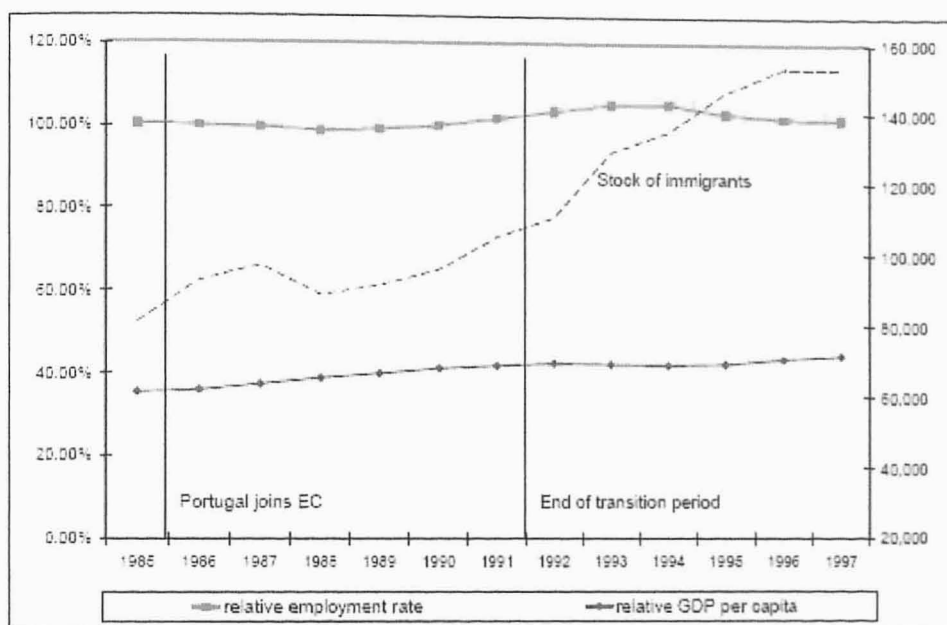
Graf 5.3: Nejčastější cílové země migrantů z Portugalska

Zdroj: vlastní graf na základě podkladů z Reichlová (2004)

Přesto, jak vidíme z následujícího grafu, jsou toky opět mírné a ani po skončení přechodného období nebyl zaznamenán prudší nárůst. V roce 1986 žilo v Německu a Británii 92 000 Portugalců, v roce 1992 to bylo 111 000 a po pár letech volného pohybu 153 000 (rok 1997).

Graf 5.4: Počet portugalských imigrantů ve Velké Británii a Německu, relativní HDP per capita a relativní míra zaměstnanosti

Zdroj: Dustman et al (2003)

Rozsah přílivu portugalských pracovníků do Německa a Británie byl přibližně 5 500 lidí ročně během celého jedenáctiletého období. Opět se zdá, že tento vývoj nezávisel na relativních mírách příjmu či nezaměstnanosti.

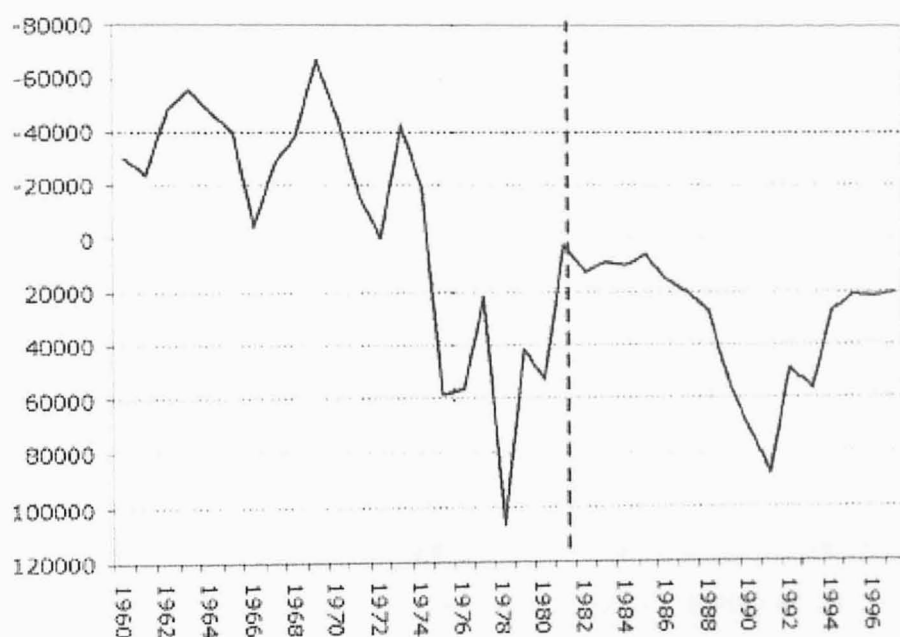
Příčiny tohoto vývoje jsou pravděpodobně stejné jako v případě Španělska (Portugalsko se navíc nepotýkalo s tak vysokou mírou nezaměstnanosti jako Španělsko) – lepší ekonomické výsledky, politická stabilita, kterou si tyto země vstupem do EU zajistily a ne zcela příznivá situace v potenciálních přijímacích zemích.

5.3 Přistoupení Řecka a vliv na migrační toky

Většina řeckých emigrantů si vybírala jako svou cílovou zemi Německo, počet Řeků v Německu se mezi lety 1985 – 1995 zvýšil o přibližně 80 000 lidí (DG for Economic and Financial Affairs, 2001).

Z grafu, který ukazuje čistou migraci, vidíme, že po podání řecké přihlášky do tehdejší EU se Řecko stalo příjmovou zemí. Po vypršení šestiletého přechodného období v roce 1987 však dosáhl počet Řeků žijících v ostatních zemích EU čísla 135 000 (opět se jedná o čistou emigraci, tedy o číslo zmenšené o imigranty v Řecku).

Graf 5.5: Čistá migrace Řecka v letech 1960 - 1997

Zdroj: Kraus - Schwager (2000)

6. Východní rozšíření

6.1. Přechodná období

Hlavním důvodem existence mechanismu přechodných období je praktické ulehčení prvních let členství v EU pro nově přistupující i staré členské státy. Bez existence přechodných období by totiž ke vstupu nového státu mohlo dojít až v okamžiku, kdy by byl kandidátský stát bez výjimek schopen akceptovat požadavky *acquis communautaire* a zároveň by byly dopady jeho vstupu do EU bez výjimky akceptovatelné pro staré členské státy.

Poprvé se přechodná období v souvislosti s rozšířením objevila již při rozšíření v roce 1973, kdy se členy EHS stala Velká Británie, Irsko a Dánsko. Při hodnocení přechodných období v historické perspektivě se objevil např. názor, že přechodná období dojednaná v první vlně rozšíření byla zaměřena primárně na ochranu zájmů nově přistupujících států a že měla pomoci zvládnout šok nových členu EHS z prvních let členství (Šlosarčík, 2004). V následující vlně rozšíření (při přistoupení Řecka, Španělska a Portugalska) se podstatná část přechodných období měla zaměřit na ochranu zájmů starých členských států. Obdobná interpretace převládá i při posuzování podmínek Východního rozšíření EU (Becker, 2001).

Při jednání o podmínkách rozšíření EU v roce 2004 se množství, struktura a charakter vyjednaných přechodných období zdála jednou z nejsledovanějších otázek. Přechodná období byla z pohledu kandidátských států posuzována zejména ze dvou souběžných hledisek. Za prvé v kontextu staré členské státy versus kandidátské země – zda přechodná období nevytvářejí členství druhé kategorie či neumožňují trvalou diskriminaci nově přistupujících států. Za druhé v kontextu srovnávání jednotlivých kandidátských států mezi sebou – tj. nakolik jsou vyjednávací týmy kandidátských států schopné obhajovat národní zájmy ve srovnání s úspěšností ostatních kandidátských zemí. Je ovšem také otázka, jestli nižší počet vyjednaných výjimek neznačí největší připravenost státu ke vstupu do EU.

Tabulka 6.1: Přehled počtu přechodných období, vyjednaných státy EU-10
 (přehled nezahrnuje trvalé výjimky z *acquis communautaire* zajištěné modifikací
 sekundárního práva v přístupové smlouvě)

Stát	Počet přechodných období nebo dočasných výjimek
Česká republika	16
Estonsko	24
Kypr	23
Lotyšsko	37
Litva	27
Maďarsko	31
Malta	48
Polsko	49
Slovinsko	22
Slovensko	25

Zdroj: Ivanica (2003)

Přesné posouzení poměru praktických a symbolických aspektů přechodných období je obtížné. Typické je však jejich dost jednostranné a prvoplánové hodnocení ve sdělovacích prostředcích, kdy se hlavní pozornost obvykle věnovala pouze jednomu z aspektů dopadu přechodného období - např. v oblasti omezení volného pohybu pracovníků jeho dopadům na zaměstnance, ale již nikoli na zaměstnavatele.

Blok přechodných období, vyžádaný starými členy EU, primárně omezuje nové členské státy - tato přechodná období výrazně zasahují do samého jádra struktury evropské integrace (do volného pohybu osob, do společné zemědělské politiky a do politiky soudržnosti, nepřímo i do Schengenského systému a do Evropské měnové unie). Svým rozsahem se však nijak výrazně neodchylují od omezení, která se použila vůči nově přistupujícím státům v 80. letech.

Přechodná období vyžádaná kandidátskými státy jsou převážně motivována snahou rozložit finanční náklady rozšíření na delší dobu (typicky ochrana životního prostředí) nebo jako reciproční opatření vůči stejným krokům ze strany starých členských států. Jen omezeně jsou přítomna přechodná opatření s cílem přímo chránit ekonomiku nově přistupujících států proti konkurenci uvnitř vnitřního trhu.

Přechodná období jsou flexibilnější než v případě minulých rozšíření. Část přechodných období je nastavena tak, aby je nemusely využít všechny členské státy, přechodná období jsou vnitřně strukturována a jejich účelnost podléhá průběžným hodnotícím procedurám.

Existuje možnost použít „klausuli pro případ nouze“, kdy je přechodné období aktivováno členským státem nebo Evropskou komisí pouze v případě výrazných problémů v ekonomice nových nebo starých členských států nebo při neplnění *acquis communautaire* novými členskými státy.

Přechodná období plynule navazují na mechanismy předvstupní pomoci a na závazky vyplývající z asociačních dohod. Např. staré členské státy nemohou pro volný pohyb osob pro občany nových členských států zavést přísnější režim, než jaký existoval v okamžiku přistoupení.

6.2 Volný pohyb osob

Otázka volného pohybu pracovníku ze zemí EU-10 do zemí EU(15) byla jedním z nejožehavějších témat přístupových jednání. Vůči většině nových států EU (mimo Maltu a Kypr) umožňuje přístupová smlouva omezit volný pohyb až po dobu sedmi let. Je na rozhodnutí jednotlivých členských států, zda přechodné období uplatní a v jakém rozsahu. Možnost ukončit přechodné období předčasně podporuje i jeho vnitřní trojdílná struktura. Po prvních dvou letech přechodného období (tedy v květnu 2006) následoval přezkum, jaký byl dopad omezení volného pohybu osob na trh práce. První přezkum byl automatický (krátce před uplynutím druhého roku), další může být proveden na žádost členského státu. Po pátém roce přechodného období by měla omezení volného pohybu osob pokračovat jen tehdy, pokud bude v příslušném státě narušen trh práce nebo se bude předpokládat jeho narušení. Přes opakované

přezkumy a vnitřní strukturu přechodného období je však v konečné instanci na rozhodnutí konkrétního členského státu, zda, jak dlouho a vůči kterým kandidátským zemím přechodné období uplatní.

Zrušení přechodných období je i otázka politické vůle – politici totiž rádi vydávají ochranu pracovních trhů a přechodná období vyjednaná za tímto účelem za důvod ke svému znovuzvolení.

Pro nové členské státy je důležitá i tzv. *stand-still* klauzule zaručující, že nebudou vůči pracovníkům z EU-8 uplatňována více omezující opatření než v okamžiku vstupu do Evropské unie.

Zvláštní úpravu obsahují přístupové smlouvy ve vztahu k Německu a k Rakousku. Oba tyto státy měly obavu z obcházení přechodného období pro volný pohyb osob firmami či živnostníky formálně usídlenými v kandidátských zemích, ale provozujícími většinu svých aktivit v Německu či v Rakousku a využívajícími volný pohyb služeb. Německo a Rakousko si proto dojednaly dočasné (do konce sedmiletého přechodného období) právo omezit volný pohyb služeb z EU-8, pokud by to ohrozilo některé profese citlivé na konkurenci z jiných států EU (např. stavebnictví, čištění budov, dekorace interiérů, kamenictví, pečovatelské služby). Toto přechodné období nezačne platit automaticky, ale až po spuštění Německem či Rakouskem v případě potíží. Zatím k této situaci nedošlo a vzhledem k vývoji migrace v prvních dvou letech asi k výraznějším problémům v této oblasti ani nedojde.

Jedinou zemí, vůči které není uplatňováno žádné přechodné období a jež neuplatňuje restrikcí na pohyb pracovníků vůči ostatním zemím celé EU, je Kypr.

Odlišný problém s pohybem pracovníků řešila Malta. Přístupové *acquis* neomezuje právo Maltanů pracovat v EU, ale naopak umožňuje Maltě omezit zaměstnávání občanů z jiných států EU na svém území, pokud je narušen trh práce nebo se předpokládá jeho narušení. V takovém případě může Malta požádat Evropskou komisi o pozastavení pravidel volného pohybu pracovníků vůči Maltě. Přechodná opatření ve prospěch Malty se mohou uplatnit do sedmi let od jejího vstupu do Evropské unie. Jedná se o specifickou výjimku danou

velikostí Malty (400 000 obyvatel) a z hlediska celkové analýzy jde o poměrně nevýznamné omezení.

Švédsko a Irsko se rozhodly, že státním příslušníkům EU-8 nebudou přístup na své trhy práce nijak omezovat. Spojené království rovněž nemá žádná ex-ante omezení, ale má systém pro registraci pracovníků (Workers Registration Scheme). Všechny ostatní země EU(15) zachovaly systém pracovních povolení, v některých případech v kombinaci s kvótami. Polsko, Slovinsko a Maďarsko uplatňují reciproční omezení vůči státním příslušníkům těch členských států EU(15), které zavedly omezení. Všechny členské státy EU-10 otevřely své pracovní trhy pro pracovníky z členských států EU-10.

Po prvním přezkumu zrušily přechodné období Portugalsko, Španělsko, Řecko a Finsko (k 1. květnu 2006), což znamená, že očekávají příznivý dopad přílivu pracovníků ze zemí EU-10.

Francie a Belgie otevřely své trhy částečně některým profesím. Itálie se rozhodla ukončit omezení přístupu na italský trh práce k 27. červenci 2006.

6.3 Odhady dopadu Východního rozšíření na pracovní trhy EU(15)

Rozšíření a jeho dopady na pracovní trhy původních členských států se stalo předmětem kontroverzní diskuse jak mezi politiky, tak mezi širokou veřejností. Mnoho lidí se obávalo miliónů lidí, kteří údajně čekali za hranicemi EU na její otevření, aby ji mohli zaplavit svou levnou pracovní silou.

Odhadovat potenciální migrační toky z Východu na Západ je nesnadné, protože taková situace v minulosti jednoduše ještě nenastala. Studie, které se o to pokoušely (většinou na základě srovnání s Jižním rozšířením), často dospěly k velmi rozdílným a rozporným výsledkům. Novináři a politici spekulovali o nějakých 20-40 miliónech Východoevropanů, odhady založené na průzkumech veřejného mínění zjistily, že 13 až 27 miliónů lidí z Východu se hodlá přestěhovat na Západ. Mírnější odhady předpokládaly přibližně 5 miliónů

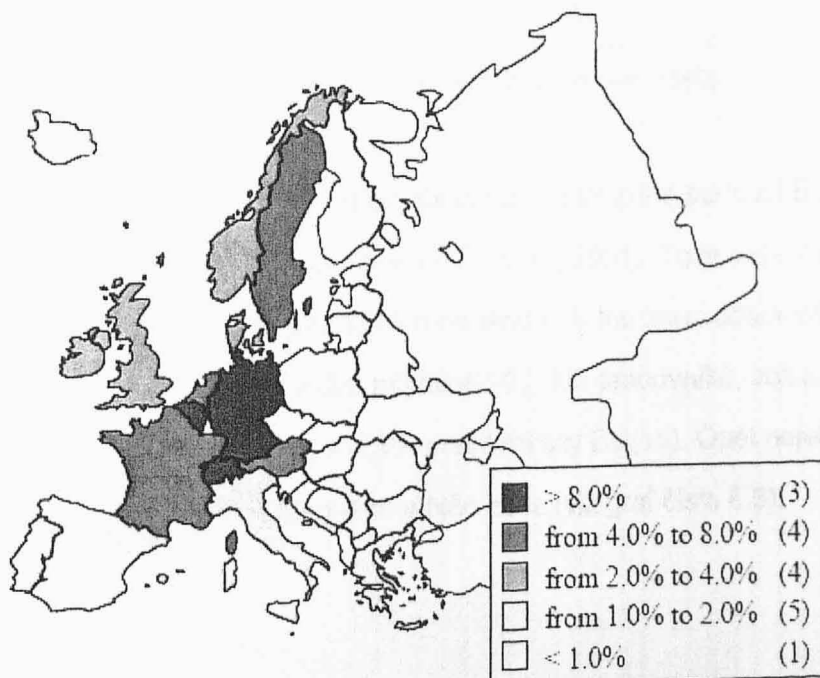
lidí. Odhady budoucí migrace se uskutečňovaly hlavně na základě tehdejšího počtu cizinců z EU-10 v EU(15).

6.3.1 Migrace do EU(15) před rozšířením

V polovině devadesátých let žilo v zemích EU(15) přibližně 17 miliónů cizinců, z nich asi 4,9 miliónů (1,3% celkové populace EU(15)) přišlo ze zemí EU a asi 12 miliónů lidí (3,3% z celkové populace EU(15)) přišlo zvenku (Bauer – Zimmermann, 1999). Pouze 1,1 miliónů, což je pouhých 6,4% z celkového počtu cizinců žijících v zemích EU(15), přišlo ze zemí Střední a Východní Evropy.

Hlavními přijímacími zeměmi jak pro migranty z EU tak pro cizí přistěhovalce bylo Německo, Francie a Velká Británie. Do Německa se stěhovali hlavně Turci, občané zemí bývalé Jugoslávie a migranti ze Střední a Východní Evropy. Francie přijímala hlavně Afričany, zatímco Spojené království lákalo hlavně migranty z ostatních členských zemí EU a z Asie. Graf číslo 6.1 ukazuje, že Německo, Švýcarsko a Belgie, následována Francií, Rakouskem a Švédskem, měly největší podíl cizinců.

Graf 6.1: Podíl cizinců v zemích Západní Evropy, 1993 (v % celkové populace)

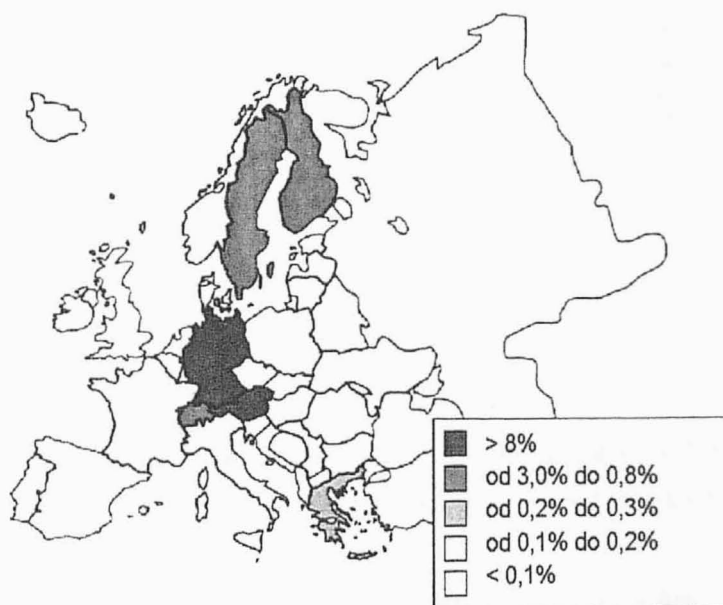

Zdroj: Eurostat (1995), Bauer – Zimmermann (1999)

Přibližně 67% všech migrantů ze zemí EU-10 mířilo do Německa, dále do Rakouska, Itálie, Francie, Velké Británie a Řecka.

Graf číslo 6.2 ukazuje podíl migrantů ze zemí EU-10 na celkové populaci konkrétních států. Podle tohoto grafu jsou největšími příjemci migrantů Německo a Rakousko.

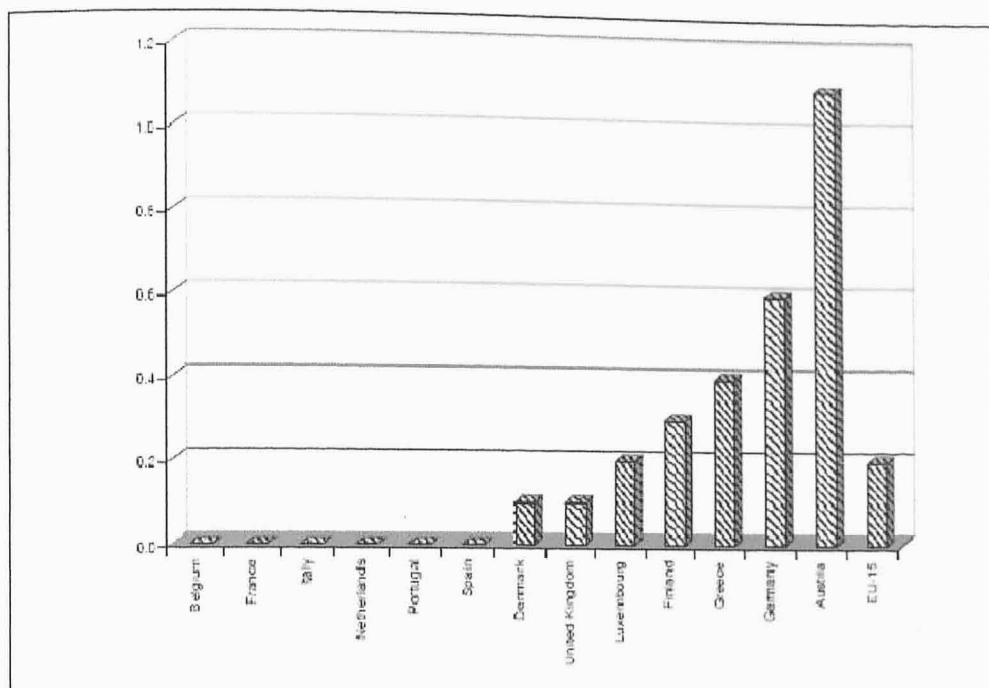
**Graf 6.2: Podíl cizinců z EU-10 na obyvatelstvu států Západní Evropy v roce 1993
(v % celkové populace)**

Zdroj: Eurostat (1995), Bauer – Zimmermann (1999)

Na konci devadesátých let se počet cizinců ze zemí budoucí EU-10 snížil – na přibližně 850 000 lidí (Boeri – Brücker, 2001). To je ovšem počet usídlených obyvatel. Počet pracujících občanů z těchto zemí odpovídá restrikcím pracovní mobility a činí přibližně 300 000 pracovníků, což znamená pouhé 0,2% populace EU(15) a 0,3% pracovní síly EU(15). Opět nejvíce z těchto migrantů míří do Rakouska a Německa (viz graf číslo 6.3).

Graf 6.3: Občané zemí EU-10 pracující v zemích EU(15)

Zdroj: Boeri – Brücker, 2001

Oficiální statistiky ovšem nezahrnují ilegální migranty a také pracovníky, kteří jsou v zemích EU(15) zaměstnáni zahraničními společnostmi.

Kromě počtu emigrantů, žijících v zemích EU(15), jež nám mohou napovídat o budoucích tocích migrantů (viz teorie sítí, druhá kapitola) je důležitou determinantou migrace znalost jazyka.

V tabulce 6.2 vidíme, že velká část populace z přistupujících zemí mluví cizími jazyky. Ve Slovinsku a Maďarsku mluví anglicky největší část populace. V Baltických státech, České republice, Polsku a Slovensku se hodně mluví rusky. Německy mluví nejméně 10 % populace ve všech EU-10. V České republice, která má s Německem společnou hranici, se německy v současné době hovoří více než rusky.

Tabulka 6.2: Cizí jazyky v přístupových zemích v procentech

	Angličtina	Němčina	Ruština	Francouzština	Španělština	Italština
Česká rep.	24	27	21	2	1	1
Estonsko	29	13	53	1	0	1
Maďarsko	14	13	2	2	0	1
Lotyšsko	23	14	59	1	0	0
Litva	20	13	83	2	0	0
Polsko	21	16	28	3	1	1
Slovensko	13	20	30	2	1	0
Slovinsko	46	38	2	4	1	14
Kypr	57	2	1	6	1	1
Malta	84	2	0	9	1	49

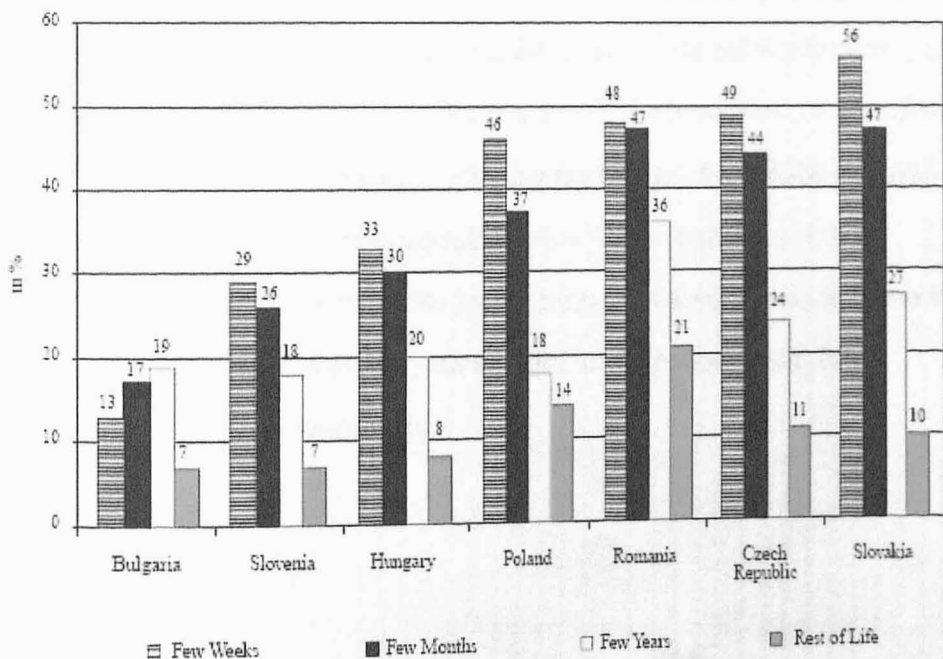
Zdroj: Evropská komise (2002)

Zdatnost v ovládnání cizího jazyka je jedna z nejdůležitějších složek lidského kapitálu migrantů, protože velmi ovlivňuje schopnost proniknout a uspět na pracovním trhu cílové země. Je zásadní pro komunikaci, sbírání informací, rozvoj schopností a asimilaci na pracovním trhu. Vysoký podíl obyvatel zemí EU-10, kteří umí mluvit anglicky nebo německy, stejně jako rostoucí trend tohoto podílu, činí anglicky a německy mluvící země atraktivní destinací pro potenciální migranty. Častými destinacemi migrantů se tak nestávají pouze anglicky a německy mluvící země EU(15), ale také USA, Kanada a Austrálie.

Zpráva *The impact of EU enlargement on migration flows* (Dustman et al, 2003) došla k závěru, že nejméně 3 % východní populace bude v průběhu patnácti let migrovat na Západ. To by znamenalo migrační tok kolem 3 miliónů lidí s tím, přičemž existující odhady naznačují, že krátkodobý migrační potenciál by mohl být vyšší. Vzhledem k převládajícím migračním vzorcům bude tento tok hlavně problémem pro Německo a Rakousko.

Hlavní závěr jiné studie (*Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities*, Boeri, T., 2001) je ten, že pohyby zboží a kapitálu těžko povedou k vyrovnání cen výrobních faktorů. Takže ekonomické motivy k migraci budou přetrvávat ještě dlouho po datu rozšíření. Podle autorů se bude dlouhodobá zásoba imigrantů z EU-10 zvyšovat z 850 000 lidí v roce 1998 na 3,9 miliónů lidí (tohoto čísla bude dosaženo za zhruba 30 let po uplynutí přechodných období). Bezprostředně po vstupu se předpokládá příchod asi 335 000 pracovníků každý rok a časem ustálení na mírnějším čísle 100 000 lidí. Mikroekonomická zkoumání v kontextu této studie naznačují, že tento přítok pracovníků bude mít jen mírný dopad na mzdy a zaměstnanost v členských státech EU, dokonce i ve dvou nejvíce dotčených zemích, Německu a Rakousku. Největší migrace se očekává z Rumunska, Slovenska, České republiky a Polska (viz graf 6.4.).

Graf 6.4: Odhad budoucích migračních tlaků z Východu (v tisících)

Zdroj: Bauer – Zimmermann (1999)

6.3.2 První výsledky

Evropská Komise analyzovala data dodávaná členskými zeměmi prostřednictvím EUROSTATu a dne 8.2.2006 zveřejnila Sdělení. Podle její zprávy se počet pracovníků z EU-10 od rozšíření v členských státech EU(15) zvýšil. I přes tento nárůst je však relativní dopad, vyjádřený jako poměr mezi počtem povolení vydaných pro účely zaměstnání a obyvatelstvem hostitelské země v produktivním věku, poměrně malý (viz tabulka 6.3). Počet povolení k pobytu a pracovních povolení vydaných v určité době navíc nadhodnocuje skutečný počet státních příslušníků EU-10, kteří se usadili v hostitelské zemi, neboť zde nejsou zohledněny osoby vracející se do své země původu a délka pracovního povolení. Totéž platí s ohledem na skutečnost, že údaje mohou odrážet dočasné faktory, jakými je legalizace nelegálních přistěhovalců, kteří se přistěhovali do členských států EU(15) během několika let.

Z tabulky 6.3 vidíme, že například v Rakousku představuje podíl pracovních povolení vydaných v roce 2004, z nichž většina je krátkodobých, 1,2 % veškerého obyvatelstva v produktivním věku, ale roční průměrný počet zaměstnaných osob v roce 2004 činí pouze 0,7 % obyvatelstva v produktivním věku. A ačkoli pracovní povolení vydaná v Německu v roce 2004 odpovídají 0,9 procentům obyvatelstva v produktivním věku, při zohlednění délky pracovního povolení poklesl počet zaměstnanců ze zemí EU-8 (zejména těch, kteří jsou povinni platit příspěvky na sociální zabezpečení) na 0,2 % obyvatelstva v produktivním věku.

Tabulka 6.3: Státní příslušníci EU-10 a EU(15) vyjádření jako procentní podíl obyvatelstva cílové země v produktivním věku, věk 15–64 – rok 2004

Cílová země	Typ údajů	% OPV	
		Státní příslušnost	
		EU-10 ¹	EU-15
Belgie ²	Povolení k pobytu	0,2	2,7
Česká republika	Počet cizích pracovníků	1,0	0,1
Dánsko	Povolení k pobytu	0,1	0,2
Německo	Počet cizích pracovníků	0,2	1,0
	Pracovní povolení	0,9	:
Estonsko	Povolení k pobytu	0,0	0,1
Řecko	Povolení k pobytu	0,1	:
Španělsko	Povolení k pobytu	0,0	0,1
Francie	Pracovní povolení	0,0	:
Irsko ^{3,4}	Osobní čísla	1,9	:
Itálie	Žádosti o pracovní povolení	0,1	:
Lotyšsko ⁴	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Litva	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Maďarsko	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Malta	Povolení k pobytu	0,1	0,8
Nizozemsko	Pracovní povolení	0,2	:
Rakousko	Průměrný počet za rok	0,7	:
	Pracovní povolení	1,2	:
Polsko	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Portugalsko	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Slovinsko	Registrace pracovníků	0,0	0,0
Slovensko	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Finsko	Povolení k pobytu	0,0	0,0
Švédsko ⁴	Povolení k pobytu	0,1	0,0
Spojené království ⁴	Žadatelé zaregistrovaní ve WRS	0,4	:

Zdroj: Evropská komise (2006)

Jsou-li zohledněny rozdíly v definicích a obdobích, jsou údaje vyplývající z šetření pracovních sil srovnatelné s údaji vycházejícími z jiných administrativních zdrojů. Čísla, jež jsou výsledkem šetření pracovních sil, ve skutečnosti zobrazují čistý dopad přílivu a odlivu pracovníků, a podávají tudíž lepší obrázek o skutečném počtu státních příslušníků EU-10, kteří se usadili v zemích EU(15). V prvním čtvrtletí roku 2005 byl podíl obyvatelstva z EU-10 v produktivním věku v EU(15) docela malý, a to v rozmezí od 0,1 % ve Francii a v Nizozemsku po 1,4 % v Rakousku a 2 % v Irsku (viz tabulka 6.4).

Tabulka 6.4: Trvale usazené obyvatelstvo v produktivním věku podle státní příslušnosti v procentech

Cílová země	Státní příslušnost					
	EU-15			EU-10		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Belgie	5,4	5,8	5,8	0,2	0,2	0,2
Dánsko	1,0	1,1	1,1	:	:	:
Německo	2,7	2,6	2,8	:	:	0,7
Řecko	0,2	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4
Španělsko	1,1	1,2	1,2	0,2	0,2	0,2
Francie	1,9	2,1	1,9	0,1	0,1	0,1
Irsko	3,4	3,3	3,0	:	:	2,0
Lucembursko	37,2	37,6	37,6	0,3	0,3	0,3
Nizozemsko	1,5	1,5	1,4	0,1	0,1	0,1
Rakousko	1,7	1,8	1,9	0,7	0,8	1,4
Portugalsko	0,3	0,4	0,4	:	:	:
Finsko	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3
Švédsko	2,2	2,2	2,3	0,2	0,2	0,2
Spojené království	1,8	1,8	1,7	0,2	0,3	0,4
EU-15	2,0	2,1	2,1	0,2	0,2	0,4
EU-10	:	0,2	0,2	:	0,1	0,2
EU-25	1,9	1,7	1,7	0,1	0,1	0,3

Zdroj: Evropská komise (2006)

V porovnání se dvěma lety před rozšířením, tj. s prvním čtvrtletím 2003 a prvním čtvrtletím 2004, jsou tato čísla stabilní. Došlo pouze k mírnému nárůstu o 0,1 procentního bodu v každém roce ve Spojeném království a k výraznějšímu nárůstu v Rakousku, kde se čísla zdvojnásobila na 1,4 %. Za zmínku rovněž stojí, že podíl státních příslušníků zemí, které nejsou členy EU, v členských státech EU(15) je podstatně vyšší než podíl státních příslušníků EU-10. Tuto skutečnost lze taktéž vysvětlit historickými důvody a tím, že přistěhovalectví z EU-10 je poměrně nedávnou záležitostí. To naznačuje, že přistěhovalectví ze zemí, které nejsou členy EU, je mnohem významnějším jevem než mobilita v rámci EU, a to jak v EU(15), tak v EU-25.

Pokud jde o přechodná období, ani údaje z administrativních zdrojů ani údaje vyplývající z šetření nedokazují přímý vztah mezi velikostí mobility z členských států EU-10 a platnými přechodnými obdobími. Zejména toky do Spojeného království a Švédska, což jsou členské státy, které vůči pracovníků z EU-8 neuplatňují žádná omezení, jsou srovnatelné, ne-li nižší než v případě zemí uplatňujících přechodná období. Potvrzují to zkušenosti severských zemí, které mají srovnatelné trhy práce a ekonomické výsledky. Toky mobility jsou v neposlední řadě ovlivňovány faktory souvisejícími s podmínkami nabídky a poptávky.

Od rozšíření se trh práce v EU-8 vyvíjí pozitivně a míra nezaměstnanosti výrazně poklesla v téměř všech zemích. To naznačuje, že není důvod očekávat zvýšení tlaku na pohyb ven ze zemí EU-8, neboť vyhlídky ekonomického růstu jsou nadále slibné.

7. Rozšíření o Bulharsko a Rumunsko

Ze strany ostatních členů panují ohledně vstupu těchto dvou zemí patrně ještě větší obavy než v případě vstupu deseti států střední a východní Evropy. Brusel se proto obavy ze vstupu Rumunů a Bulharů snažil včas rozptýlit. Oběma zemím stanovil nejtvrděší vstupní podmínky v dějinách a vyčítá jim, že ještě nedotáhly do konce reformy justice a nepodařilo se jim vymýtit korupci a organizovaný zločin. Proto jim hrozí vyloučením ze společného rozhodování v určitých oblastech nebo i zastavením dotací z unijního rozpočtu.

7.1 Bulharsko

Bulharsko od 1. 1. 2007 spolu s Rumunskem tvoří nejvýchodnější hranici EU, která se tímto dotýká až Černého moře. Tato země s necelými 8 miliony obyvatel si podala přihlášku do EU v prosinci 1995, v roce 2000 se začalo s přístupovými rozhovory a o dalších 7 let později se dočkala členství.

S PPP HDP 7500 EUR na obyvatele, což činí 32,1% průměru EU-25, je na tom Bulharsko ekonomicky ještě hůře než v případě vstupu deseti nováčků v roce 2004 (připomeňme si, ty měly HDP 45,43% průměru EU(15)).

Ačkoli do druhé světové války se Bulharsko vyznačovalo poměrně vysokou mírou emigrace (hlavně menšin - Turků, Tatarů a Řeků), po druhé světové válce, kdy se stalo zemí s komunistickým režimem, byla emigrace poměrně malá (Mintchev, 1999). Podle údajů organizace International Organization for Refugees neemigrovalo ze země v padesátých letech více než 8 tisíc politických emigrantů. Dále odešlo pracovat v letech 1949 – 1974 na základě dvoustranných dohod s Libyí, Sýrií a Irákem asi 224 tisíc Bulharských Turků.

Nejvíce Bulharů žije v současnosti na Ukrajině, v Moldávii a v zemích bývalé Jugoslávie.

Tabulka 7.1: Bulhaři žijící v zahraničí (v tisících)

Země	Počet
Bývalý SSSR	373
z toho:	
Ukrajina	234
Moldávie	90
Střední Asie	15
Bývalá Jugoslávie	25
Rumunsko	10
Turecko	0,5
Bývalé Československo	10
Polsko	10

Zdroj: Mintchev (1999)

Pád Železné opony a začátek transformace bulharské ekonomiky znamenal zlom v mobilitě Bulharů. Během let 1986 – 1992 se odstěhovalo 476 000 lidí a v letech 1990 – 1996 to bylo přibližně 550 000 lidí (Minkov, 1994). Jen v samotném roce opustilo zemi přibližně 200 000 obyvatel.

Tato první vlna emigrace byla etnického charakteru a zahrnovala hlavně bulharské Turky, kteří emigrovali spíše z politických než z ekonomických důvodů (byla to odpověď na vynucenou změnu jmen v roce 1985) (Mintchev, 1999). Proto se tato migrační vlna týkala hlavně Turecka a ne vyspělých západních zemí.

V letech 1990 – 1991 začali Bulhaři emigrovat do vyspělých zemí, a to zejména dobře vzdělaní mladí lidé. Od té doby Bulharsko (podobně jako ostatní postkomunistické země) bojuje s odlivem vzdělaných mozků – „brain drain“. Podíl vzdělavců emigrujících v letech 1989 – 1995 dosáhl 11,5 % lidí zaměstnaných ve vědě, vědeckých službách a na univerzitách. Třetina těchto specialistů mířila do USA, 16 % do Německa a 10 % do Kanady (Chompalov, 2000).

Bulharská vláda se snaží navázat kontakty s rozšířenou bulharskou diasporou a docílit návratu Bulharů zpět, protože se od devadesátých let potýká s demografickou krizí. Míra porodnosti je nejnižší v Evropě a je doprovázena rostoucí mírou úmrtnosti a klesajícím počtem uzavřených manželství (Totev, 1998).

Mezi faktory, které nejvíce ovlivňují bulharský sklon k migraci patří ekonomická krize spojená s transformací na tržní ekonomiku a skoro deset let trvající válka v sousední Jugoslávii. Dalším faktorem je poměrně slušná úroveň vysokoškolského vzdělání a zkušenosti pracovní síly, což zvyšuje možnosti uplatnění emigrantů v nové zemi.

7.2 Rumunsko

Rumunsko je země se skoro 22 milióny obyvatel, z nichž 47% žije na venkově. Venkov je charakterizován vysokou mírou nezaměstnanosti, nízkou úrovní vzdělání obyvatel, nedostatečnou zdravotní péčí, malou diverzifikací způsobu obživy a chudobou (Bleabu, 2004). Podle oficiálních statistik tvoří venkovskou populaci v produktivním věku 5,6 miliónů lidí. Přibližně 4,1 miliónů obyvatel pracuje v zemědělství a z nich 98% jsou soukromníci a jen 1% z nich si zemědělstvím vydělá. Většina pracovníků jsou tedy neplacení rodinní příslušníci a v podstatě nemají žádný zdroj příjmů.

Není tedy divu, že v takové situaci se mnoho Rumunů rozhodne emigrovat. Jednak z vesnic do měst, ale také do zahraničí, kde je láká vidina ještě lepší budoucnosti. Kam nejčastěji Rumuni emigrují a jak změní jejich emigrační zvyklosti vstup do EU?

Rumuny láká nejvíce Itálie, zejména kvůli společným románským kořenům a jazykové příbuznosti. Žije tam nejpočetnější rumunská menšina mimo hranice Rumunska (Fondazione ISMU, 2005). Podle Italského statistického úřadu žilo v Itálii na konci roku 2005 celkem 271 000 Rumunů. Katolická organizace Caritas ovšem jejich počet odhaduje na více než 400 000. Ročně jich do Itálie přijede pracovat na 60 000.

Mezi lety 1990 a 1992 si Rumuni vytvořili také poměrně slušnou základnu ve Španělsku, takže podle teorie sítí bychom mohli očekávat tok migrantů i do Španělska (Bleabu, 2004). Podle španělského ministerstva vnitra žilo ve Španělsku v roce 2001 přes 24 tisíc Rumunů (viz tabulka 7.2).

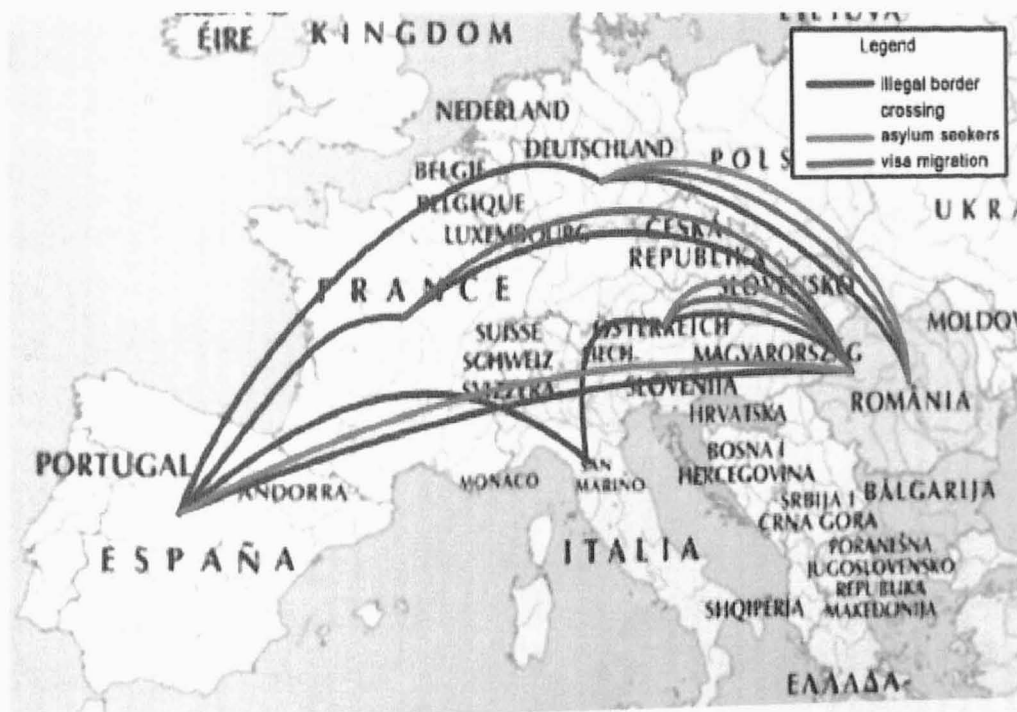
Tabulka 7.2: Počet rumunských emigrantů ve Španělsku

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Počet	1 386	2 385	3 543	5 082	10 983	24 856

Zdroj: Anuario Estadístico de Extranjería, Ministerio del Interior, 2001

Na mapce vidíme tok Rumunů přes Evropu do Španělska. Kromě zmíněné Itálie je další oblíbenou destinací Francie (rovněž díky jazykové příbuznosti) a Německo či Rakousko.

Graf 7.1: Trendy emigrace Rumunů

Zdroj: Bleabu, 2004 a vlastní úpravy

Během let 1990 až 2002 byla nelegální migrace Rumunů do Španělska zabezpečena zejména díky informační síti, kterou tvořili hlavně legální migranti. Hlavními účastníky této sítě byli rumunští emigranti v Německu a ve Francii (Bleabu, 2004).

8. Závěr

Tato práce se zabývala evropskou migrační politikou, použitím přechodných období a dopadem rozšíření v roce 2004 na migrační toky v Evropě.

Snažila jsem se ukázat, že původní členské země EU se nemusejí obávat enormního přílivu pracovníků ze Střední a Východní Evropy a že použití přechodných období tak zůstává spíše vyjádřením politické vůle než nutnou podmínkou k hladkému vstupu zemí EU-10 do EU. Ani v případě Jižního rozšíření nenásledovaly takové migrační toky, aby to způsobovalo cílovým zemím vážnější problémy. Stejně tak odhady budoucích dopadů Východního rozšíření předpokládají jen mírné migrační toky a mírné zvyšování těchto toků.

Největšími příjemci migrantů z EU-10 jsou Rakousko a Německo a dá se očekávat, že využijí nejdelší možnou dobu přechodných období, tedy 7 let. V ostatních zemích sledujeme postupné uvolňování restrikcí. Velká Británie, Irsko a Švédsko své trhy uvolnily pro vstup pracovníků ze zemí EU-10 už od počátku a restrikce po dvou letech po vstupu uvolnilo Portugalsko, Španělsko, Finsko a Řecko. Francie a Belgie otevřely své trhy částečně některým profesím a od července 2006 svůj trh otevřela také Itálie. To naznačuje, že země se spíše potýkají s nedostatkem pracovníků a hledají způsoby, jak zaplnit pracovní místa, o která u nich není zájem.

Jelikož největší počet migrantů z EU-10 žije v Rakousku a Německu, podle teorie sítí můžeme očekávat, že nejvíce migrantů zamíří právě tam. Je to dáno i geografickou polohou, s těmito zeměmi sousedí polovina z nových zemí. Díky rostoucímu počtu anglicky mluvících obyvatel se stává oblíbenou destinací také Velká Británie a Irsko.

Nejvíce migrantů pochází z Polska, což je nejlidnatější země ze všech nových států a zároveň země s dlouhou tradicí emigrace. Poláci formují silné komunity a zcela přesně v souladu s teorií sítí si pomáhají překonat počáteční

problémy spojené s migrací. V současné době zaznamenalo Polsko takový odliv mladých a vzdělaných lidí, že dokonce zahájilo kampaň za jejich návrat domů (potýká se tedy s podobným problémem jako skoro všechny postsovětské státy, s odlivem mozků).

Odhadnout migrační toky ze dvou nejmladších členů Unie, Bulharska a Rumunska, je stejně těžké jako u předchozích rozšíření. Oba národy mají v Evropě poměrně početné komunity (zejména v Itálii, Španělsku a Francii) a sice se dá dobře předpovídat, kam budou Rumuni či Bulhaři migrovat, odhadnout ale konkrétní čísla je už složitější – na to si musíme počkat až do doby, kdy v Evropě bude opravdu fungovat volný pohyb osob.

Použité zdroje

Adams, R. H. Jr. (1993): *The Economic and Demographic Determinants of International Migration in Rural Egypt*, Journal of Development Studies, Vol. 30, No. 1, 14 – 167, October 1993

Bauer, T. K. – Zimmermann K. F. (1999): *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe*, IZA (Institute for the Study of Labor) Research Report No. 3, July 1999, Bonn

Becker, U. (2001): *EU Enlargement and Limits of the EC Treaty*, Jean Monnet Working Paper, No. 15

Bleabu, A. (2004): *Romanian migration to Spain: Motivation, networks and strategies*, Institute for Quality of Life, Romanian Academy, Bucharest

Boeri, T. - Brücker, H. (2001): *Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities*, IZA Discussion Paper No. 256, IZA, Bonn

Bowles, S. (1970): *Migration as Investment: Empirical Tests of the Human Investment Approach to Geographical Mobility*, The Review of Economics and Statistics, Vol. 52, No. 4, 356 – 362, November 1970

Brouček, S. (1998): *Some Issues Concerning the Migration to the Czech Republic after the Second World War*, V: National Round Tables, On Community Relations, Set of Documents, Ministry of the Interior of the Czech Republic, Prague, s.17-21.

Directorate General for Economic and Financial Affairs (2001): *The economic impact of enlargement*, Number 4, June 2001, II/419/01-EN

Dustmann, Ch. et al (2003): *The impact of EU enlargement on migration flows*, Home Office Online Report, Development and Statistics Directorate, London. [online] <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2503.pdf>

European Commission (2002): *Candidate Countries Eurobarometer 2001*, [online] http://europa.eu.int/comm/public_opinion/cceb_en.htm (15. 10. 2005)

Eurostat (1995): *Wanderungsstatistik 1995*, Eurostat, Luxembourg.

Evropská Komise (2006): *Sdělení Komise Radě, Evropskému Parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Zpráva o působení přechodných ustanovení stanovených ve smlouvě o přistoupení z roku 2003 (období od 1. května 2004 do 30. dubna 2006)*, [online] http://ec.europa.eu/employment_social/news/2006/feb/report_en.pdf (6. 6. 2006)

Fahrmeir, A. - Faron, O. - Weil, P. (2002): *The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-War Period*, Oxford, Berghahn.

Favell, A. - Hansen, R. (2002): *Markets against politics: migration, EU enlargement and the idea of Europe*, Journal of Ethnic and Migration Studies Vol. 28, Routledge, [online] <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/favellhansen.pdf> (10. 11. 2006)

Fondazione ISMU (Iniziative e Studi Sulla Multiethnicita) (2006): *The Eleventh Italian Report on Migrations 2005*, Polimetrica Publisher, Italy, ISBN 88-7699-040-2

Galenson, D. W. (1981): *White Servitude in Colonial America*, Cambridge, Cambridge University Press.

Harris, J. R. – M. P. Todaro (1970): *Migration, Unemployment and Development: A Two-sector Analysis*, The American Economic Review, Vol. 60, No. 1 (1970), s. 126-142

Hicks, J. R. (1932): *The Theory of Wages*, McMillan, London

Hugo, G. J. (1981): *Village-Community Ties, Village Norms, and Ethnic and Social Networks: A Review of Evidence from the Third World*, v: G. F. DeJong and R. W. Gardner (eds.), *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*, New York, Pergamon Press, str. 186-225

Chiswick, B. R. - Hatton, T. J. (2002): *International Migration and the Integration of Labor Markets*, IZA Discussion Paper No. 559, IZA, Bonn, [online] http://ssrn.com/abstract_id=322541

Chompalov, I. (2000): *Brain Drain from Bulgaria before and after the Transition to Democracy*, State Data and Research Center and School of Public Policy, Georgia Institute of Technology, GA 30318-0490, Atlanta

Ivanica, M. (2003): *An Overview of the Treaty of Accession of Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia to the European Union*, Maastricht: EIPA, s. 32.

Keeling, D. (1999): *The Transport Revolution and Transatlantic Migration, 1850-1914*, Research in Economic History, 19, str. 39-74

Kicinger A. – Saczuk K. (2004): *Migration Policy in the European Perspective – Development and Future Trends*, Central European Forum For Migration Research, CEFMR Working Paper 1/2004, Warsaw

Kraus, M. - Schwager R.(2000): *EU Enlargement and Immigration*, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, January 2000, Mannheim

Kučera, M. (1994): *Populace České republiky 1918 – 1991*. Česká demografická společnost, Sociologický ústav AV ČR

Langrish S. (1998): *The Treaty of Amsterdam: Selected Highlights*, European Law Review 23 (1): 3-19.

Loescher G. (1989): *European Community and Refugees*, International Affairs 65 (4): 617-636.

Lundborg, P. (1991): *An Interpretation of the Effects of Age on Migration: Nordic Migrants' Choice of Settlement in Sweden*, Southern Economic Journal, 58, 392 – 405, October 1991

Massey, D. S. et al. (1993): *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*, Population and Development Review, Vol. 19, No. 3, 431 – 466, September 1993

Menkes J. (1997): *From police cooperation to an „area of freedom, security and justice“*, The Polish Quarterly of International Affairs 6 (3): 59-78.

Mincer, Jacob (1978): *Family Migration Decision*, The Journal of Political Economy, Vol.86, No.5 (Oct.,1978), 749-773

Minkov, M. (1994): *La migration internationale en Bulgarie*, Revue Européenne des Migrations Internationales, No. 2.

- Mintchev, V. (1999): *External Migration and External Migration Policies in Bulgaria*, South-East Europe Review for Labour and Social Affairs, 3/99, Hans-Böckler-Foundation, Düsseldorf
- O'Keeffe D. (1995): *The Emergence of a European Migration Policy*, European Law Review 20 (1): 20-36.
- Olsson, L. (1996): *Labor migrations as a prelude to World War I*, International Migration Review, 30(4): 875-900.
- Page, M. L. (1992): *Moving Europeans: Migration in Western Europe Since 1650*, Bloomington, Indiana, University Press
- Reichlová, N. (2004): *New Member Countries and Migration Flows – diplomová práce*, Institut ekonomických studií FSV UK, Praha, duben 2004
- Roubíček, V. (1997): *Úvod do demografie*, CODEX Bohemia, Praha
- Rymarczyk J. (1986): *Migracja siły roboczej do krajów EWG i jej konsekwencje społeczno-gospodarcze (The Migration of the Labour Force to EEC Countries and its social and economic consequences)*, Instytut Zachodni, Poznań
- Schwartz, A. (1973): *Interpreting the Effect of Distance on Migration*, Journal of Political Economy, Vol. 81, No. 5, 1153 – 1169, September – October 1973
- Sjaastad, L. A. (1962): *The Costs and Returns of Human Migration*, The Journal of Political Economy, Vol. 70, 80 – 93, 1962
- Stark, O., Taylor, J. E. (1991): *Migration Incentives, Migration Types: The Role of Relative Deprivation*, The Economic Journal, Vol. 101, No. 408, 1163 – 1178, September 1991

Šlosarčík, I. (2004): *Přechodná období jako nástroj flexibility při rozšiřování Evropské unie*, v: Mezinárodní vztahy 1/2004, Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Totev, S (1998): *Migration Process and Rural Development in Bulgaria*, preliminary material prepared for interim seminar in Athens, Phare ACE Project P96-6070-R

United Nations (1979): *Trends and Characteristics of International Migration since 1950*, New York, United Nations.

United Nations (2002a): *International Migration Report 2002*, United Nations Population Division, Department of Economic and Social Affairs.

United Nations (2002b): *World Population Prospects: Population Database*. United Nations Population Division. [online] <http://esa.un.org/unpp> (30. 9. 2006)

Widgren J. (1990): *International migration and regional stability*, International Affairs 66 (4): 749-766.

Zimmermann, Klaus F. (1995): *European Migration: Push and Pull*, Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics Review and The World Bank Research Observer, March 1995, 313-342